

EVANGELIKUS ÓRÁLLÓ

EGYHÁZI ÉS TÁRSADALMI HETILAP

A HAZAI NÉGY EVANGELIKUS EGYHÁZKERÜLET KÖZLÖNYE.

Megjelenik hetenként egy iven, a Hivatalos Közlemények, mint az Ev. Órálló melléklete, minden két hétben.

A kéziratot a szerkesztőhöz, a hirdetés szövegét és díját a kiadóhivatalba kell küldeni.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KOVÁCS SÁNDOR theol. akad. tanár
Pozsony, Konvent-utca 11. szám.

KIADÓHIVATAL:

HORNÝÁNSZKY VIKTOR
hírlapkiadóhivatala, Budapest, V., Akadémia-u. 4.

A lap ára a „Hivatalos Közlemények” melléklettel együtt egész évre 10 kor. félévre 5 kor., negyedévre 2.50 kor.

A Hivatalos Közleményeket az anyaegyházak és felsőbbrendű iskolák ingyen kapják.

Hirdetés ára oldalanként 32 kor.

TARTALOM: Húsvéti hit. Sz. — Böjti hang. — Húsvét ünnepén. *Foszrek Sándor.* — Szemle. — Külföldi krónika. — Egyházi élet. — Irodalom. — Húsvéti melleklet: *Stabat Mater. Sántha Károly.* — A keresztyénség útja. *Kovács Sándor.* — A messiás. *Náray Iván.* — A 42. és 43. zsoltár. Az 50. zsoltár. — *Hornýánszky Aladár.* — A késmárki Thököly-várkapolna vallási jellege. *Weber Samu.* — *Zoeckler F. Pröhlé Károly.*

Húsvéti hit.

Feltámadott az Úr bizonynyal! Egész lelke-men átrezdül ez a győzelmi riadó. Az élet letiporta a halált, a keresztfa kiszenvedett nagy halottja újra él. Durva lelkű katonák, szitkos szájú csöselék, önző papok indulata Golgothára hurcolta őt, vér és víz folyt ki általvert oldalából, híveinek arcát elönté a fájdalmas iszonyat halásápadtsága, halandók módjára mély sirba zárták és még sem lett az elmúlás martalékává. Erőszakos földi kéz hasztalan mártotta testébe lándzsáját. Nehéz kő, hivatalos pecsét nem állta el visszajövele útját; a golgothai ború szertefoszlott a húsvét-reggel első napsugarától!

Ha az első keresztyének nem hittek volna oly szikla hittal Jézus Krisztus feltámadásában, nyomuk is elenyészett volna. A feltámadott, az élő Krisztusban való hit tartotta ébren, élesztette erejüket, bátorságukat. E nélkül az egyszerű pásztor-kodó és kézműves apostol csapat hogy bírt volna a hatalmas tudós pogányvilággal!? Hitök ép oly diadalmas, sirtaposó erő volt, mint Jézusnak halál-győző hatalma.

És ma, a midőn egyházi életünk s a magunk lelkének gyakor sívárságát nézzük, okain tűnődünk, húsvét reggelén önkéntelenül eszünkbe jut az igazi ok: hogy *nincs igazi éltető, egész lelkünket átható húsvéti hitünk.* Jézus feltámadásának pusztá hirdetése, a ma nagy reggel csudás dolgairól való beszélgetés magában véve meddő dolog. Ez a hír hangzik százezer ajakról, hallja millió és millió fül, de a szív kemény marad, nem lesz készebbé és erősebbé e világ hatalmasságának legyőzésére. Az igazi húsvéti hit a szenvedések felhőjéből s a kételkedés tűzében születik. Boldog birtokába nehéz út árán juthatunk csak el. Jézus maga, dicsőült Üdvözítőnk is a kereszt tövises ösvényén

haladt a feltámadásig, — a mi lelkünkben is a keresztyélés termi, érleli meg az igazi húsvéti hitet, a feltámadott Krisztusban való élő bizodalmat.

Hajh, a mi hitünk gyenge; akár csak a hamvadozó pásztortűz, a melyet egy váratlan szél-roham végképen elolt. Nem hiszünk a *saját magunk feltámadásában sem.* Telve vagyunk csüggedéssel; belsónket ellepte a világ szerelme, mint a gyep és gyim-gyom fölveri az örök ugarra kárhoztatott földet. Ha talán a magunkba szállás szent óráim meg is szállja lelkünket valami sovárgás nagy célok után, a tökéletesebb világ sejtelve, ha egy pillanatra talán kél is lelkünkben szent fogadalom, hogy serények leszünk a ránk bizottakban, — hamar tova tűnik, mint az őszi napfény. Renyhe-ségből vagy kishitűségből nem hiszünk abban, hogy az életnek fejedelme megjelenik bennünk s szent lelkével újjá szül, bűneinkből, silányságunkból feltámaszt. Nem tudunk meghalni a bűnnek, meghalni porba vonszó testünknek, mert ez önmegtagadással jár, fájdalommal jár. De a ki e fájdalmat végig nem szenved, a feltámadás dicsőségében sem részesül. A ki e keresztet föl nem veszi, semmiképen meg nem látja az Istennek országát. És ez a siron inneni feltámadás, mely Isten kegyelméből bűnösökből tisztákká téssen, voltaképpen feltétel s kapuja a ma nagy eljövendő feltámadásnak.

Óh én Krisztusom, győzedelmes fejedelem, jöjj el hozzám, szállj szivembe és támaszsz benne igazi élő húsvéti hitet! Itt állok a világnak piacán, mint ama szőlőmunkások, várom jöveleledet, várom hívó szózatodat, várom kezedet, hogy ragaszkodó fiúképen megfoghassam. Uram, ha bölcs végzésed kívánja, tégy vállamra súlyos keresztet, verj át a szenvedés kínos szegeivel, üsd keblemben az aggodás vérfakasztó dárdáját, a hogy ama latrok te

veled művelték a szent éjszakán, zárj a kétségbeesésnek reménytelen sziklasírjába, a hogy téged oda zártak, — csak ebből igazi húsvéti hitet, feltámadásod erejében való bizodalmat teremts én bennem. Mert érzem, hogy ez az az örökkévaló eledel, mely éhező híveidet táplálja. És ébreszsz, támaszsz ily győzhetetlen húsvéti hitet küzdő anyaszentegyházadban is, melynek lelke bágyad s tetőled, örök világosság és élet kútfejétől e világhoz fordul. Taníts meg bennünket arra, hogy a szenvedők, aggódók szívéhez vagy te legközelebb s ha te benned igazán hiszünk, a fájdalom, bűn és halál töre nem árthat nekünk. A sebből, a mit rajtunk üt, örök üdvösség éltető árja buzog. Jövel, élet ura, támaszsz fel bennünket örök szerelmedért! Ámen!

Sz.

Bőjti hang — Húsvét ünnepén.

Ünnepi díszet öltött a természet. Tavasz pompában ragyog a föld. Virágözönben úszik hegy és völgy, csillagfény sugárzik a fa koronájából, az ibolya nyíló kelyhéből, balzsamos illattal fűszerezvén a levegőt.

A hangulatos szent esendét *profán hang* nem zavarja. A szárnycsattogás, melylyel a megérkező fecske a nagy vándorút porát fáradt testéről lerázza, az erdő dalosának esiesergése, a koporsójából kiszabadult patak vig eserdezése csak emelik áhitatot gerjesztő, kimondhatatlanul édes örömet keltő hatását.

Örül, örül a mindenség. Új remény, új élet sarjadzik mindenütt a tavasz szellő üdítő lehellelte csodákat mível.

Csak azon *kegyes lelkek* számára nem teremt balzsam Gileádban, a kik ott messze keleten „nagy reggel” lopódzva távoznak a gyilkos városból, hogy az utolsó kegyeletes kötelességet teljesítsék. Mindenüket elveszítették, hitük alapjában rendült meg, reményük hiú ábrándnak bizonyult. Hisz ők „*azt remélik vala, hogy Ő volna az, a ki megszabadítaná az Izraelt*” (Luk. 24, 21). Szívük ellenállhatlan sugallatát követve, zarándokolnak a Mester sirjához, kezükben a „drága kenet”, a hálás kegyeletnek e jelképes áldozata.

A hasadó hajnal bibora hiába árasztja reájok fény-sugarát, a harmatos fű, az útszélien mosolygó virág hiába küldi feléjük tavasz üdvözlését. Lelkükre a bűbánát éjjele borul, szívöket súlyos gond terheli, ajkaikon aggasztó kérdés lebeg: „*kicsoda veszi el nekünk a követ a koporsó szájáról?*” (Márk 16, 3).

És — a mit nem várhattak — a megnyugtató választ megkapják. Előttük a nyílt sír mélyében a meghidegült tetem helyén egy fehér ruhába öltözött ifjú. Szava: „*ama názáreihbeli Jézust keresitek, a ki megfeszítettetett vala, feltámadott, ninesen itt!*” (Márk 16, 6.) a húsvéti örömhirt tolmácsolja, melynek teremtő szavára lelki tavasz, a szeretetben munkás hit által s a szent életben való üdvben dicső új világ születik. „*A régiek elmúltak, íme mindenek megújultak*” (2 Kor. 5, 17.).

A középkor kegyes lantosa az Úr s az őt megkenő bűnös nő közt Bethániában, Simon házában lefolyt szép jelenetre (Luk. 7, 38; Máté 26, 6—12; Márk 14, 3—8) való célzással így apostrophálja húsvét napján a zokogó asszonyt, mint a bűn rabjainak képviselőjét:

„Pone luctum, Magdalena,
Et serena lacrymas
Jam non est Simonis caena
Non cur fletum exprimas
Causae mille sunt laetandi.
Causae mille exultandi
Hallelujah resonet!”¹

Boldog, boldog lelkek, ti a *húsvéti evangelium első* lelkes *apostolai*. Ajkaitok hallelujái megújult lelketek sziklahitének voltak igaz tolmácsai. Hálaadó fohász, önmeztagadó tett, kimeríthetlen türelem, Istenben való megnyugvás a szenvedésben, az örök élet boldog elő-érzete szemben a halállal, megannyi akkord, mely a keresztre feszített és feltámadott mestert dicsőítő hymnusból lelket építő, szívet megszentelő, világhódító harmóniába olvadt.

Tempi passati, — rég mult idő! A halleluják most is megreszkettetik a levegőt — a *templomokban*. *Resurrexit — feltámadott!* — hangzik ihletett ajkáról. Ünnepi köntösben zarándokol a tömeg Isten házába, ünnepi harangzúgás kíséretében. Kölesönös ünnepi üdvözlés, ünnepi hangulat, ünnepi öröm — „*Krisztus mindenütt!*”

Krisztus a *feltámadott, az élő Krisztus?*

Társadalmunk *keresztyén jellegét* nem akarom kétségbe vonni. Megőriztük — úgy a hogy — az ősi hagyományt intézményeink külső alakjában, szokásaink, a köz- és magánélet conventionalis megnyilatkozásiban. A naptár piros betűs jelzései, a törvény által sanctionált „munkaszünet”, a hazafiúi kegyelet fejlesztésére rendelt ünnepek napjai tesznek erről bizonyosságot.

Mégis — mégis! Nekem legalább úgy tetszik, mintha a feltámadott Úr ismét *visszaszállott volna koporsójába* és hogy a mi húsvéti ünnepszentelésünk kimerül ama kegyes nők aggasztó kérdésének felvetésében: „*kicsoda veszi el a követ a koporsó szájáról?*” S mert e kérdésre választ sem magunk nem adunk, sem mástól nem nyerünk, — a keresztre feszített Jézusnak *tovább kell aludnia* nagyszombati álmát.

Ünnepi cikkem szűk kerete nem engedi, hogy részletekbe bocsátkozva igazoljam merésznek látszó állítástomat. Csak néhány *jelenség* konstatálására szoritkozom, mely a köz- és magánéletünk szervezetét pusztító kórra enged következtetni, azt egészséges fejlődésben megakasztja, szervei működésének áldásos hatását megüsitja.

Nem kívánok hazai *közviszonyaink* ziláltságára utalni, a pártszenvédély félelmetes viharzására, melynek felkorbácsolt hullámai áttörve az isteni és emberi törvény védgátjain, fertőző anyagukat lerakják a *munkás* műhelyének, a *család* szentélyének küszöbére is.

Nem ridég *társadalmunk*, azon számos — nem ritkán hangadó — tagjainak minden erkölcsi alapot nélkülöző törekvéseire, kiknek célja az önbálványozás, mozgató erejük az önzés, eszközüik a kapaszkodással párosult hazugság, hatásuk a ledér közvélemény. Ily tünetekkel szemben jogosult húsvét ünnepén is a komor bőjti hangulat.

Forduljunk el e setét képtől! Ott az *egyház*, az élő Krisztus hagyományát századok martíromsága alatt hűségesen megőrizett *evangeliumi egyház!* Minő kép tárul itt fel szemünk előtt, ha azt a húsvéti üdvigazság világitásában vesszük szemügyre?

A multhoz képest kétségbevonhatlan *javulásról* tesz bizonyosságot a tan, a kultusz, az egyházszervezet és egyház-kormányzat terén kifejtett buzgóság.

¹ E költemény, melynek első versét közlöm, a középkori vallásos poezis gyöngyei közé tartozik. Szerzője ismeretlen, némelyek szerint Sz. Viktori Ádám + 1177.

De ne ámítsuk magunkat! Mind ez csak akkor igazán üdvös, ha az örök élet vízének alkalmas *edényeül* szolgál.

A *tan*, akár az orthodoxia, akár a heterodoxia szolgálatában — magában véve holt betű — pedig „a *betű* *öl, a lélek megelevenít*“ (2 Kor. 3, 6). Az *istenitisztelet* — tükrözze vissza bár még oly hűségesen is az apostoli kor egyszerű építő kultuszalakjait — üres szertartássá lesz, ha nem természetes visszfénye a Krisztus lelke által megszentelt szív világosságának. Hisz meg vagyon írva: „*az Isten lélek, a kik őt imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják*“ (Ján. 4, 24). Egyházunknak méltán magasított demokratikus *szervezete* s *autonom kormányzata* magában véve forma, alak, tartalom nélkül. A törvény, a szabályrendelet az ő légioparagrafusaival hasonlít a karóhoz, mely a fa törzsének elferdülését megakadályozza ugyan, de növekedését elő nem mozdíthatja, hiányzó életerejét nem pótolhatja. A külső jogrend az önkény korlátozására szolgáló fék, de nem a lelkeket önkéntes tevékenységre indító belső életerő rugója. „*A törvény betöltése a szeretet*“ (Róm. 13, 10).

A középkori egyház szemképrázató szertartások, scholastikai szörszálhasogatások súlyos *követ* gördítette a Krisztus sirboltjára. Nem esoda, hogy a Krisztus csak azon kevés hívatottak lelki világában támadhatott fel, kik a sirkövet, őrizői erőszakos ellenzésével dacolva, *egyéni hitök* hatalmával elmozdították.

Korunk, azt mondják, józan, reális gondolkodású. Fiai Tamástermészetüknél fogva nem hinni, hanem *látni* akarnak. S Tamás hitt, midőn szemtől szembe látta azt, kinek feltámadásáról hirt hoztak neki az ő társai e szóval: „*Láttok az Urat!*“

Láttassuk az Urat — szavunk-tettünk, tiszta jellemünk, emberbaráti intézményeink, krisztusi lelkünk hódító hatásában s ha *látja* a világ, *hinni* is fog.

A római egyház fennáll és virágzik. A positiót, melyet ész és irásellenes tanaival, zsarnoki türelmetlenségével hatalmi törekvésében tanusított telhetetlenségével elveszített, visszafoglalta számára a *samaritánusi szeretet szolgálatába szegődött apáca*. Tanuljunk az ellenféltől!

Az Úr feltámadott! Támadjon fel bennünk, köztünk is!

Posztek Sándor.

SZEMLE.

Böjti hangulat. A következő levelet kaptuk: *Nagy-tiszteletű Szerkesztő Úr!* Beesés lapjának f. é. 13. számában „Böjti hangulatok“ cím alatt „Tátraaljai“ a felett kesereg, hogy a mostani böjti időszakot hiveink nem tartják oly komoly s mélyebb áhítat heteinek, a mint azt az elődök tettek. Hivatkozik a többek között arra, hogy a budapesti „Lutherania“ dalegyesületnek böjti szombat estéjén rendezett s fényesen sikerült bálján ott volt mindenki: pap, tanár vegyest.

Nehogy olybá tűnjék fel a dolog, mintha hallgatásom „Tátraaljai“ állítását helyeselni látszanék, kijelentem, hogy az említett dalestélyen igenis ott voltam, a nélkül, hogy ezért a legkisebb lelkiismereti furdalást éreznék. Ott voltam pedig azért, mert a Lutherania dalestélyét — nem pedig bálját — egyrészt a fasori templom oltárképe és a Kispesten építendő templom, másrészt a „Tabitha“ jótékony-nőegylet javára rendezte. Illendőnek tartottam tehát az azon való megjelenést azért, mert ha a Lutherania — melyhez egyébként Tátraaljai közelebb áll, mint csekélységem — anyagilag is igyekszik támogatni amaz én törekvésemet, hogy úgy az oltárkép, mint kis-

pesti fiókegyházam temploma mielőbb meglegyen s e mellett a „Tabitha“ jótékony nőegyesületnek emberbaráti magasztos célját is szolgálja: megjelenésemmel csak honorálni akartam az egyesület jóakarátát és figyelmét.

Ebben — azt hiszem — semmi kivetni való nincs s ezt minden intelligens ember belátja.

De hát Tátraaljai úgy látszik nem akarja tudni, vagy sötét szemüvegével nem látta Esaiás próféta 58 r. 6—8. versének ama szavait: „*Avagy inkább nem ez-e a böjt, melyet én választottam? hogy a gonoszságnak kötelekeit eloldjad; hogy... az éhezőknek megszéd a te kenyeredet és a szegény bujdosót berigved házadba, mikor mezítelent látsz, megruházzad és a te tested előtt el ne rejtőd magadat. Akkor feltámad, mint a hajnal a te világosságod és a te igazságod előtted megyen.*“ Bizonyára nem ismeri Chrysostomus ama mondását „*Jejunium, peccatorum abstinentiam efficit*“. Már pedig böjti időben is, a *nemesebb műfajok előadásában a művészi érzék és vallásos érzés szépen kibékül* s annak meghallgatása, nem vétek a böjt fenséges eszméje ellen.

Akkor nem böjtölünk, ha az igazhűség leplebe burkolózva szidjuk a világot, de e mellett önző érdekeink megvalósításáért mindenkivel szövetekezünk; de igenis böjtölünk akkor, a mikor úgy magunk s felebarátaink, mint *egyházunk és édes magyar hazánk javára cselekszünk*.

Fogadja Nagytiszteletű Szerkesztő úr őszinte tisztelem nyilvánítását.

Budapest, 1906. ápril. 2-án.

Kaczián János ev. lelkész.

Fehér prédikációk. Ottokár püspökről szól megint az ének. A nagy agitatori tehetséggel megáldott püspök a budapesti egyetemi templomban egy héten át prédikációt tartott az esti órákban. Predikációinak közönségét ezúttal korlátozta. „Csak uraknak“ hirdette igazságait. Nem azt jelenti ez a korlátozás, mintha a szegény nép, a gubás ember ki volna zárva belőle, hanem azt, hogy csak férfiaknak való lelki eledel. Eddig szindarabokról, regényekről, anekdotákról stb. más efféléiről hallottuk ezt a megkülönböztetést. Prohászkaé a dicsőség, hogy a templomi szöszékre is fölvitte. Semmi kétség, Budapest érzékcsiklandozásra éhes férfi-népe a Lipótvároستól Ó-Budáig és Kőbányaig csak úgy törte magát a szent csemege-üzlet után. Reméljük, hogy e fényes siker után a nagy-hírű szónok majd „fehér“ prédikációkat is fog hirdetni ártatlan lelkű leányoknak s művelt izlésű férjes nőknek. És kíváncsiak vagyunk, vajjon látogatottság dolgában versenyez-e majd az idei „Csak uraknak“ cyklussal.

Hanem félre a tréfával. Ottokár úr ez alkalommal lealacsonyította a templomi szöszéket. Az egyházi szónokot, akármilyen tárgyat választ, mindig kötelezi az a hely, a honnan beszél, hogy a jó izlés ellen ne vétson. Nem beszélhet úgy, hogy azt nők is meg ne hallgathatnák. Attól lehet tartani, hogy az ilyesfajta egyházi beszédet nem annyira az épülésre szomjuhozók keresik, mint a heceek, curiosumok kedvelői, a kik a templom-küszöböt vigszínházi lélekhangulattal és kíváncsisággal lépik át. Hasztalan ragyogtatja előttök a szónok előadó művészetét; beteg egyéniségöket nem az igazság és tanulság érdekli, hanem a tárgynak furcsasága; leírásokat, képzeletingerlő megjegyzéseket várnak, a hozzá fűzött hasznos tanulság pedig a kösziklára esett mag sorsára jut. Ez a kísérlet legföljebb fényes *külső sikerhez* juttatja a szónokot, de mi a szerint becsüljük a prédikátor értékét, vajjon a megújulás, megtérés, vagy legalább komoly javuló szándék jelei mutatkoznak-e utána.

Nagy mosás Kassán. A napilapok hasábszámbra irtak Bubics Zsigmond kassai püspök esetéről. A lelkiileg-estileg elerőtlenült aggastyán olyan embereket ajándékozott meg bizalmával, a kik a közbotrány posványába taszították pártfogójukat. A legszomorúbb visszaélések derültek ki a széleskörű nyomozásból. Bubics maga vesztegetés útján törekedett a kalocsai érsekseg után; vénésegére a tudós babérfára vágyott s akadt „úri“ ember, a ki pénzért megírta Bubics neve alatt a tudományos művet, hogy megnyissa az akadémia kapuját. A zsidó vallású titkár szerkesztette a katolikus szellemű s egyházi atyákból vett idézetekkel agyon tüzdelt püspöki pásztorleveleket. Ezek után az sem volna csuda, ha kiderülne, hogy a püspök helyett olykor ügyesen maszkírozott színészek miséztek vagy adtak áldást a hívő gyülekezetre. A tudós főpap, a kit második Pázmány névvel is becézettek, munkától ment szabad óráiban, melyek számosak valának, trágár olvasmányokon és képeken mulatott. És azonfelül még egy esomó bün. Századok óta nem volt példa rá, hogy ennyi szemét gyült volna össze egy püspöki aulában. A „Magyar Állam“ az infulás regiment hivatalos kis dárdás és gerundiumos vitéze azzal üti el a kelevényfakadásról dobra ütött kassai hirt, hogy: „Ime, mily kár, ha a püspökök zsidókat alkalmaznak! Mintha bizony a zsidó befolyás nem törné meg a becsületes karakter ellenállását. Azonban ezt a nagy botrányt nem lehet elvédeőirodázni. Nem beszél belőlünk káröröm; csak egyszerűen arra utalunk, hogy ilyen esetek sűrű felbukkanása érlelte meg a XVI. század nemzedékében a reformáció nagy gondolatát, szerzett diadalt Luthernek és seregének. Nem kellett erős ostrom a pápaság bástyáinak, összeomlottak a belső romlás miatt. Tanuljuk meg e szomorú esetből, hogy a mely egyház eltávozik az egyetlen, krisztusi alapról, földi mintára alakult hatalmi intézményné válik, a külső hatalmassággal együtt a rothadás esirált is belelegzi, melyek szervezetét lassan-lassan elpusztítják. Előttünk ragyogjon örök ideálul az a bibliai intés: „Úgy fényljék a ti világosságtok, hogy lássák jó cselekedeteiteket és dicsőítsék mennyei Atyátokat“. A papnak kell a legszigorúbb erkölcsűnek lenni; jellemén a legkisebb, szinte gondolatnyi porszem is nyomot hagy. A nagy erények, kiváló lelki tulajdonságok ellenben nehezen ötlenek szembe, mert hiszen a papi jellemről, mint köteles tartozást várja ezt a világ.

KÜLFÖLDI KRÓNKA.

Egy komoly szózat a francia r. katolicizmus köréből. Franciaországban tudjuk az állam és az egyház súlyos konfliktusba jutott a szétválasztási törvény követeztében, a melynek fogantatását a politikai hatóság most eszközli az egész vonalon. Hogy ez alkalomból, főleg a templomi leltározásoknál milyen izgalmas jeleket folynak le, a napilapokat olvasó közönség előtt eléggé ismeretes. Am a viharok, a melyeket mindenütt a vallásos fanatizmus keltett, majd elülnek s Franciaországban az egyház ha megérti végre-valahára feladatát, új egészségesebb irányban, egészségesebb fejlődésnek is indulhat, nyilván csak a hívő lelkek nagy hasznára. Persze belenyugvásról egyelőre hierarehikus oldalról szó sincs. Az ultramontanizmusáról világszerte hírhedt de Mun gróf fanatikusan hirdeti a harcot a Franciaországra szállott „pogányság“ ellen; a püspökök jelentékeny része pedig betiltotta a „Domine salvam fac Rempubicam“ kezdetű imádságot dioecesisiek összes gyülekezeteiben.

Persze, hogy e megrendszabályozás a köztársaságnak nem okoz valami kárt, ám annál több nevetséget és gúnyt zúdit vissza a papság nyakába, a mely e tényével hazafiatlanságát dokumentálta. Voltak oly előkelőségek is, a kik azt javasolták, hogy az új törvény által contemplált ú. n. kultuszegyletekbe a róm. kath. hívek ne menjenek bele, ellenkezőleg alakuljanak független papi egyletekké és a szétválasztási törvény követeztében kultusz célokra átengedett templomokat utasítsák vissza: hogy így a nép fanatizmusát az állam ellen felszítsák. S bizony e körök terveiknek már-már a pápát is majdnem hogy megnyerték s ha sikerül szándékok, oly zürzavart idéznek elő, a melyből vesztesként alighanem az egyház került volna ki.

Szerencsére akadtak óvatosabb s liberálisabb férfiak, a kik látva a kerekedő veszedelmet, útját állották annak s meg nem nyugodtak addig, a míg úgy Rómában, mint Párisban a jó ultramontanok végre is csak a jobbik eszűkhöz folyamodtak. Most már úgy áll a dolog, hogy a pápa valószínűleg ajánlani fogja a francia róm. katolikusoknak a kultuszegyletekké való alakulást s a templomoknak további igénybevételét azon reményben, hogy a francia államtanács is az ez irányban hozandó végrehajtási reglement dolgában viszontmérsékletet fog tanusítani.

A férfiak, ki a toleransabb fordulatot létesítették, d'Hausonville gróf, Klein abbé, Anatole Leroy Beaulieu s Brunetiére írók; de különösen érdekes és súlyos szót ejtett ez irányban Hemmer párisi abbé, a kinek álláspontját bizvást úgy tekinthetjük, mint azon egyedül helyes alapot, a melyen a róm. egyház a modern francia államban tovább is minden rázkódtatás nélkül megállhat s a melyet komolyságánál és tárgyilagosságánál fogva méltó nekünk is megismernünk.

Azon fanatikus püspökökkel szemben, a kik dioecesisokban a köztársaságért való imádkozást betiltották, nyíltan kifejezte, hogy tiltsa bár az egyházi parancs, de minden keresztyén hívő lelkiismerete tovább is parancsolja a honért való imádságot. Amde felette érdekes egy még a separáció-törvényt megelőzőleg kiadott röpirata, a melyben „Politique religieuse et Separation“ címen az egyház beléletének jövő fejlődéséről értekezik. Ez iratban többek között, mint a konkordatum egyik legnagyobb látványát jelöli meg azt, hogy az egyház a legfontosabb egyházi hivatalokra való kinevezés jogát egy vallástalan vagy vallásellenes kormány kezébe tette le, minélfogva a papok s előljáróik inkább hivatalnokok voltak, a kiket nem egyéniségök, de uniformisok miatt ért a tisztelet: most majd a pap annyi tiszteletben fog részesülni, a mennyit személye megérdemel s ez az egyház szempontjából épen nem lesz áldástalan. Azt az időt és állapotot, a midőn a klérus az államnak volt policiaális szolgálja, a miként ezt Dupenloup orleansi püspök a 2-ik eszárság idején nem átalotta e szavakkal dokumentálni: „az én klérusom úgy marsiroz, mint egy regiment“ — Hammer egyáltalában nem tartja dicsőségesnek, se üdvösségesnek az egyház szempontjából. A püspökök és alattvalóik viszonya és — véleménye szerint — az új aera követeztében csak javulni fog. Eddig a püspökök a papokat, ha egyszer ezek kinevezettek, többé fel nem függeszthették, miért is úgy segítettek magukon, hogy minden abbétól, *mielőtt kineveztetett volna, lemondási nyilatkozatot vettek írásban (!)*... Most már e „lilaszinű“ rímuralomnak egyszersmindenkora vége lesz, a püspökök nem tyrannizálhatják a papokat s bensőbb, ethikusabb viszony fejlik ki közöttök a hivatás köteleességéből folyólag. Meg hogy mert a gyülekezetek is bele fognak szólhatni az egyházi adminisztráció dolgaiba.

HÚSVÉTI MELLÉKLET

*Stabat Mater.**

*Keresztfán az Isten Fia,
Ott zokog, ott sír Mária;
Átkulesolván a keresztfát,
Lelkét éles tör hatja át.*

*Fájdalomnak éles töre,
Óh mint vérzik a szív tőle!
Én Uram, e gyötrő kintul
A kemény kő is megindul.*

*Jézus, megsebesítetted,
Én bűnömért Te szenvedted;
Hadd gyógyuljak te sebeddel,
Sok nagy bűneimet vedd el!*

*Szeretelnek mély tengere,
Add, merüljön lelkem bele,
Hogy én szívem felbuzduljon,
S érted, Uram, lángra gyúljon.*

*Jézus Krisztus, én királyom,
Ki függsz kínos keresztfádon:
Oltsd lelkembe a te lelked,
Megbocsátó nagy szerelmed.*

*Míg végszavad elhal lassan,
Bűneimet megsirassam;
Szent véred kiomló árja
Lelkem mossa meg tisztára.*

*Mint Te, tűrjek és szenvedjek,
Megbocsássak, megengedjek,
Ügyemet Istenre hagyjam,
Szent lelszésén megnyugodjam.*

*Már veled megfeszíteltem,
Nem én élek, Te élsz bennem,
A ki engem úgy szerettél,
Hogy értem halálra mentél.*

*Mikor rossz napok jönnek rám,
Sűrű könnytől ázik orcám:
Köny záporán át is lássam
Irgalmadat ragyogásban.*

*Hogyha eljössz ítélre,
Vigy át engem szebb életre;
Tekints rám irgalmassággal,
S koronázz meg boldogsággal!*

Sántha Károly.

A keresztyénség útja.

(Fajok és korszakok.)

A történelemnek legérdekesebb tárgya az, a mi az emberben legértékesebb: vallása. Ez a léleknek igazi szentek-szentje, a hova a kutató csak oldott saruval és emelkedett érzéssel léphet be. Csupán annak a szívnek tárja fel egész gazdagságát, a mely áhitattal, szeretettel, a vágy szárnyain közeledik hozzá s tartózkodó, bölcs óvatossággal bontogatja rejtélyeit.

* Ezen remek latin éneket *Jacoponus* ferenczi szerzetes írta († 1306.). *Wieland* fordította németre (Knapp énekyűjteményében az 545. sz. a.) Az eredeti latin és a német fordítást, sőt a r. katolikusoknál meglevő magyar fordítást is szemem előtt tartva, eltérve a fordításnak különben kötelező szabályaitól, szabadon dolgoztam át magyarra, szabadon azért, hogy a Mária-kul-

Az anyag vizsgálatán eldurvult, az omlékony por örökkévalóságát evangéliumképen hirdető elmétesalódás, zárt ajtó várja itt; csupa érthetelenség, megfoghatatlanság, a mit észlel. A mint boszantó zűrzavar a legfenségesebb szonáta is annak, a ki a hangvilág csodás változataiban nyilvánuló összhang iránt érzéketlen. Bizonyára különös istenadomány

tusba ne essem s azért, hogy mi is énekelhessük. Az eredetinek szépsége s a nyelv erőteljessége (p. o. *Tui mati, vulnerati, Tam dignati pro me pati, Poenas mecum divide, Fac, me vere tecum flere, Crucifixio condolere, Donec ego vixero etc. etc.*) így vesztett ugyan; de van legalább egy használható, szerintem szép énekiunkkel több.

S. K.

kell ahhoz, hogy a lélek vallásos életének nagy titkait megértsük. fenségében, minden e világi szépséget elhomályosító bájában gyönyörködni tudjunk.

Minden vallás érdekes és tiszteletre méltó jelenség, habár az érdeklődés legmagasabb foka, a hódolat legtöbb virága Jézus vallását illeti. Hisz minden vallásban a végtelent, Istent keresi a véges ember; ezt a törekvést látom minden ég felé emelt imádkozó kézben s áhitatos tekintetben. Nem lehet nemtelen, nem lehet szeplős bölcseje annak a váagnak, a melynek révpártja a menny, Isten zsámolya. Ugyanazon vallás követőinek hitvallása, imádsága sem tökéletesen egyforma. A tördelt sóhajtól, a kebelből kínosan kiszakadó mondatroncsoktól a vallásos diáthyrambig számtalan szebnél-szebb, érdekes változatát találjuk. Csupán eredetők közös és a cél. Az álműveltség lenézheti a vallásos ösztön tökéletlenebb formáit, de ép ezen a jogon le kell néznie a gyermekajak imádságát is, a mely pedig a szív tisztasága révén igazabb istentisztelet lehet a felnőttek sokszor hívalkodó, divatparancsolta templomba járásánál.

A vallásnak e sokféleségét látva a belénk oltott ösztön hatalma következtében önkéntelenül nyomozni kezdünk az ok után. Micsoda törvénnyel magyarázhatjuk ezt a jelenséget? A nagy világvalóságok egyúttal történelmi jelentőségre s hatalomra jutott fajok műveltségének dajkái és nevelői, boldogítják azokat a népeket, a melyek géniuszuk előtt meghódoltak s alapelveket élesztő kovászul magukba fogadták. — A keresztyénség, mely Európának s az új világnak classicus vallásává lett, szintén nem egységes. Az egy közös isteni lényeg, az istenfiúság elve merőben elűtő történelmi alakulásokban jelent meg, mint óhitű, mint római katolikus és mint protestáns egyház, nem számítva a keresztyénség fejlődésében ép olyan fontos szerepet játszó, bár hatásuk erejére nézve kisebb keresztyén közösségeket. Ez alakulásokat nem tudjuk másképp megérteni, mintha az egyéniség feltétlen érvényesülésének elvét alkalmazzuk rájuk. Ha az óhitű egyház, a róm. katolicismus és a protestantismus a keresztyénség egységes fejlődésének különböző foka volna pusztán, akkor minden nép életében diadalmaskodnia kellett volna a reformáció ügyének, mert hiszen az újabb eszme, ha élet csirázik benne s nem csak elméletet, iskolás bölcseséget jelent, rendszerint legyőzi a régi ideált, a melynek teremtő ereje idővel kimerül s idvezítő hatalmának feltétlenségébe vetett hit lassanként enyészni tér. A valóság azonban azt mutatja, hogy a reformáció, bármily hatalmas, világra szóló forradalom volt is, nem bírt általános uralomra vergődni. Számos népnél, olasznál, spanyolnál eszméi nem jegecedtek intézményekké; ereje nem bírt az iskola falai közül kitörni s az élet uralkodó elvévé válni. Még ott sem, a hol érdek, anyagi hatalom nem állt útjában; viszont másutt dinasztikiák, tételes törvények, hadseregek, kínzó kamrák, máglyatűz dacára egy csapásra milliókat, nemzedékeket hódított meg s teremtett számukra új, vonzóbb, dicsőbb, boldogabb világot. Amott a nemzet, a faj individualitása ellene szegült, mint idegen s meghonosíthatatlan oltó ágának; emitt egyenesen megkövetelte, mint új erő forrását, új termékenyítő élet-elvet.

A keresztyénségnek három fő történelmi alakja megfelel az indogermán népfaj három európai — nyugati főágának. A római katolicismus a román, a protestantismus a germán, az ó hitű orthodox egyház a szláv népeknek lett classicus, a faj egyéni-

ségéhez illő vallásává. E törvény alól részletekben van kivétel majdnem mindenütt; a fajhatárokon, a hol nemesak a fajok, hanem a kulturák, hatalmi érdekek is érintkeznek, a hol a különböző népelemek keveredése természetes, a hol a fajok ellenálló ereje esőkkenőben, könnyebben gyökeret ver az idegen vallás, a melynek plántái a faj szívében, a nem neki való talajban elcsenevészednének. De nem az a fontos, hogy valamely fajhoz tartozó népek egytől-egyig kizárólag ugyanazt a vallásformát fogadják el. Az az irányadó szempont, hogy az illető fajnak legjellemzőbb vonásait, mondhatnánk *törzs-sajátságait* legtökéletesebben, legtisztábban megtestesítő tagja, a melyben a faj őseréje, egyénisége leghatalmasabb lánggal csap fel, szóval központi népe melyik valláshoz csatlakozik, melyik vallás szellemében látja saját lelkének, hagyományainak, egyéniségének éltető erejét. Így például a katolikus határszéli lengyelség, a melynek partját szakadatlanul csipkézi, rombolja a nagy népet néptenger, nem gyengíti a törvény igazságát, mert a szlávoknak classicus képviselője, törzsnépe az orosz, a mely egészen összeforrott, egylelkű, egy vérű, egy izmú egységbe olvadt az orthodox egyházzal. A katolikus osztrák németség ép oly kevésbé, mert a németség igazi lészke, a hol talentumai sarjadtak, a hol nemzeti történelme medret talált (nem a dinasztikiak kicsinyes hatalmi politikájára s érdek-intrikáira gondolok), a hol legnagyobb csatáit vívta s szellemi törekvéseinek leghíresebb tűzhelyei, századoknak világító egyetemei épültek, a szász és frank zöld, Isten kegyelméből a reformáció szülőföldjévé lett.

Az ó-hitű keleti egyház a mozdulatlanság a *betűiga* classicus egyháza. A christologiai viták közel négy századra nyúló zivatarai után, a melyek jobbára keletet érték, a dogmarendszer megállapodott s miután a képtiszteletnek inkább a kultusz, mint a tan körébe vágó kérdését is elintézte, a köztudat a zsinatok tekintélye alapján megnyugodott a hit-tételek változhatatlanságában. A theologia a tudomány magaslátáról lesüllyedt az iskolai tudakosság, szavakkal, formulákkal való játék színvonalára. Ideges rettegéssel nyomtak el minden önálló véleményt; mintha érezték volna, hogy a kimerült, erőtlen görögység nem bír a felidézett ellentéttel megküzdeni. A harc — eltérően az ifjú erős népek sorsától — inkább halálát, mint megújódását okozná. A keleti egyház Johannes Damascenus óta, a ki az aristotelesi dialektika szerint a hitcikkeket rendszerbe foglalta, tehát a VIII. század óta egy lépést sem tett előre a fejlődés útján. Theodora császárné az *igazhitűség, az orthodoxia tiszteletére* állandó évi ünnepet rendelt 845 körül, a mire máshol nem találni példát. A tanbeli mozdulatlanság, az egyházi felfogás fejlődésének teljes kizárása mellett szeretlen vallási materialismus jellemzi a keresztyénségnek ezt az ágát. A képek és szobrok itt nem pusztán a művészi képzelem alkotásai, a melyek a vallásos áhitat céljait szolgálják, hanem valósággal külön személyiségek, a kiknek erőt és hatalmat tulajdonít a közhit, a kiknek oltalmát, pártfogását térden állva kéri. A rajongók az úrvacsora szentelt kenyereit és borát valamely szent képéhez értették, hogy annak kezéből vegyék mintegy Krisztus testét és vérét. Mintha a régi Lares és Penates támadt volna fel keresztyén ruhában. Végül még egy harmadik történelmi jellemvonásra kell utalnunk. A keleti egyház, épen a benne rejlő életcsirák satnyaságánál fogva nagy korán

a világi hatalom, az abszolút byzanci császárság járma alá került. Az állam felügyelete nem csupán az egyház társadalmi és politikai munkájára terjedt ki; császárok hatalomszava döntötte el gyakran a dogmatikai vitákat, magyarázta a hitvallásokat, rendelet távolította el a képeket és helyezte ismét vissza. A zsinat a legtöbbször csupán tanácsadó testületképen szerepelt a kényét követő császári akarat mellett. E hatalmat, akár férfiak, akár nők viselték, a közvélemény és kor ellenmondása nélkül bírta a korona. Szóval a katonai és politikai hatalom képviselője, a Caesar, az egyház fölött való uralmat is megszerezte, egyúttal *pontifex maximus* lett. Keresztyén talajon első példája ez a kényuralom teljességének. Ezen a réven az államrend s az államrendet képviselő császár a kijelentésnek mintegy alkatelemévé dicsőült s a népműlik szemében a *szentség* tulajdonságába öltözött. Ezt az intézményt az abszolút hatalomra törekvő uralkodók kielégíthetetlen mohóságával gyökerestül átplántálta népe életébe Szent Wladimir és Nagy Jánoszláv, Kijevnek hatalmas két fejedelme. Az orosz faj, a mely erős összetartó kéz nélkül oldott kéveként esett széjjel s e felbomlott állapotában mindig érezte a züllés nyomorát, idegen hóditók jármát, ösztönszerűen ragaszkodott az erős, hatalmas dinasztikus tekintélyhez, a melynek árnyékában robot és adó fejében ugyan, de élvezhette verítéke gyümölcsét. Szolga volt, de előtte a biztonság érzete fölött a vérszes szabadsággal. Az ilyen formán gondolkodó nép előtt az államrendet, a dinasztíát méltán megillette a szentség, mint jogos, szolgálatokkal kiérdemelt jelző. A szabadság nélküli rend eszménye, a melyet Konstantinápolyban egy ernyedtt s haldokló nép körében ügyeskedő, kicsiny egyéniségű császárok öntudatlanul szolgáltak s gyakran idétlen vérszomjúsággal fertőztettek meg, orosz földön, egy fiatal, erőttől duzzadó nemzetben talált igazi hazára. Itt olvadt össze soha azelőtt nem látott harmóniává a katonai hatalom ellenállhatatlansága, a politikai hatalom felelőtlensége s a patriarchaság feltétlen szentsége egyetlen egy emberben, a cáriban. A tökéletes despotizmus s a tökéletes szolgaság egy anyaméh szülötte. Apró részletreformok történhetnek Oroszországban, de csak addig, míg az állami élet ősi alapját nem érintik. A hol a köznyugalom érzete a legfőbb törvény, a hol az állandóság, a változatlanság dogmája a trónteremtől le az utolsó ügyefogyott muzsik viskójáig, szinte vallásos kultusz tárgya, a hol a tartalom nélküli szertartások hiú fényrabul tudja ejteni a legműveltebb lelkeket is és uralkodik minden elmén, képzeleten — a hol tökéletes kényuralom és tökéletes szolgaság van — ott a szabadság fenséges álma csak az egész faj megrendítő nagy válságának árán valósulhat meg. Az egész fajnak újjá kell születnie a megpróbáltatások emésztő tűzében, multját teljesen megtagadnia, titkos szunyadó erőit felszabadítania. Egy ily nagy átalakulás, lelki forradalom vallásvaltozással is jár.

A keresztyénség nyugati ága más irányban fejlődött. Itt is voltak viták, de tárgyak nem Krisztus személye volt, hanem inkább a megváltás műve. Nyugatot az ember sorsa, üdvözülésének módja érdekelte első sorban. Ez a magva Augustinus és Pelagius nagy történelmi mérközésének. Vajjon Isten kegyelme emel-e föl bennünket hitünkért vagy az apró gyözelmekben megedzett emberi akarat a megváltó erő? Az első nézettel együtt jár az egész embert átható mély bűnbánat, mely töredelmesen porba omlik s

publikánus módra mellét veri, a második nézetből természetszerűen következik a jó cselekedetek, gépies imádkozás, iparszerűen üzött alamizsnaszórás, bőtölés, önsanyargatás, a szerzetes élet kultusza. Az egyház Augustinust avatta szentté, de Pelagius tanát fogadta el. E tan nélkül a szerzetesség csak salnya növény, a mint Keleten nem is lett jelentékeny sohá, mert a görög szellem az egyéni üdvözülés elméletével nem sokat törődött. Nyugatnak s főleg a román fajnak életszüksége volt reá. Ezen a talajon lett nagy történelmi jelenséggé, mely századok földjén hasított barázdát. E faj termelte a szertelen önmegtartóztatás két rendjét, Domonkos és Assisi Ferenc tanítványait; ez a faj a szertelen engedelmség képviselőjét, a jezsuitaságot. A délvidek népének forró vére, izzó temperamentuma, lázban égő képzelete, mely minden téren a túlzást keresi, az önuralom és mérséklet erényéről nem tud, mely pereről-perere más benyomás hatása alatt áll, mely vakon és teljesen hódol ösztöneinek, mely társadalmi törvénynévé szentesítette a vérbosszút, reászorul a nagy tekintélyű, feltétlen szentségű egyház, illetőleg papság vezető kezére s a durva daróc esuhában, az elhagyott penész-verem remete-kunyhóban, a test vérszerkesztő ostorozásában botlásainak, vétkeinek természetes kiegyenlítését látja. A mily szertelen, odaadó, magafeledte tudott lenni a vétkezésben, — ép oly szertelen, tökéletes a megtorlásban; vezeklése az önlealacsonyításig fajul. A szerzetes-ideál az ösztönpörödött önérzetű Cajetánóban esúcsosodik, a ki életírója Caracciolus szerint «a világot akarta reformálni, de úgy, hogy ne vegyék észre, hogy ő a világon van», s a hagyomány szerint, «az emberek szemében angyal volt, saját szemében nyomorult giliszta». A román fajú ember büntudata hirtelen támad, megdöbbenésszerű, de nem mély és nem tartós; mint könnyű párázat, ép oly hirtelen lefoszlik lelkéről, újra vétkezik s újra vezekel. A középkori római felfogás módot adott arra is, hogy a serényebb igyekezetű hívő a szorgalmatos vezekléssel a még el nem követett bűnök feloldását is elérje s így Istenének — jótettek dolgában mintegy *hitelezőjévé* válhatott. Ez a szertelen vezeklés nem csupán az egyének jellemvonása. Rábukkanunk a faj egészének képén is. V. Sixtus kora, mely a renaissance nemzedékének szabad vidámságát, helylyel-közzel pogányos gondolkodását megbocsátlataatlan, kárhuzatos eltévelyedésnek tartotta, kérlelésképen a classicus kor művészi emlékeinek rombolásához fogott. Severus septizoniumát, mely a XVI. század hanyatlásáig fennmaradt, földig lerombolták; pár oszlopa a Péter-templomba került, hogy a régi világ meghódolását jelképezze a keresztyénség előtt. Az antik szobrokat eltávolította a Capitoliumból; egyedül Minerva maradhatott meg, de a művészi érzéket legigázó rajongás dárda helyett ormóttan nagy keresztet adott kezébe. Trajanus urnáját Péternek szentelték, Antóniusét Pálnak, mert «a hitetlenség emlékeit azon a helyen akarta a pápa a kereszt hatalma alá vetni, a hol hajdan a keresztyének keresztthalált szenvedtek». A románság gazdag képzelete, a mely a vallást is nagyrészt művészetnek, gyönyörködtető, lélekingerlő játéknak, az esztetikai élvezés forrásának tartja, dús táplálékot talál a római egyház művészi értékű, a legkényesebb izlést is kielégítő változatos kultuszában, remek templomaiban, gyönyörű képeiben és szobraiban, zenéjében, a melyek mind szent ihlet teremtményei. A pápaság sem pusztán

egyházi és uralkodói hatalom; egyúttal művészi alkotás is; mint több századon épülő műemlék, minden korszak stíljének nyomait őrzi; Nagy Leo széles látását, VII. Gergely erejét, III. Ince dőlőfét, VI. Sándor büneit, II. Gyula merészségét, X. Leo finomságát, IV. Pál aszkeziszét, XIV. Benedek felvilágosult gondolkodását. Multja, sok harca, győzelme, megjelenése révén az Istenség földi mása gyanánt áll hívei előtt. Feltétlen tekintély, szava végérvényesen dönt hit és erkölcs dolgában, mintegy az isteni kijelentés fölött áll. Az utolsó zsinat a csalatkozhatatlanság isteni tulajdonságával hivatalosan is felruházta.

A franciaság nem tiszta román faj; a népvándorlás fergetegeiben germán elemek vegyültek bele; jellemének átalakulásában rész jutott a frank törzseknek. Területén a pápaság csak emberöltőkön át tartó elszánt harcban tudta a reformációt legyőzni s ez a diadal sem volt feltétlen diadal. A harc eredményeképp megteremtett a független galliai egyház, a mely lelkében római katolikus, sőt irodalmát halhatatlan művekkel gazdagítja, de autonómiáját ép oly féltékenyen sáncolja körül szerződésekkkel, mint akár egy protestáns állam. De még dogmatikai téren is akad ellenzéke a kalvinizmus felé hajló jansenizmusban s az Isten önzetlen szeretetét hirdető quietizmus mozgalmában, a melyet a jó cselekedetek túlzó megbecsülése ellen támadt visszahatás szült. Az angolság alakulásában ez aránynak visszaját látjuk; a törzs germán s ebbe vegyül némi román elem. Ebből az következik, hogy itt is valamely közvetítő irány felel meg a nép egyéniségének. Tényleg a püspöki egyháznak gerince, alapelve, dogmatikája határozott protestáns, de az egyházkormányzatban, liturgiában ragaszkodik a régi hagyomány-szentesítette formákhoz. Rá is illik a bibliai mondás: *új bor a régi tömlőben*. E nagy kerülővel jutunk csak el a germán faj szívébe, a szászok közé, a reformáció szülőföldjére. A germánokat jellemző erős és biztos ítélő tehetség, a valóság iránt való fejlett érzék, a mély szenvedélytelen, tartós érzelme hullámzás megmagyarázza, miért lett a reformáció a Rajna és Elbe között, a németiség lelkének keresztyéniségévé. Fél ezredév előtt az exaltált lelkű térítő siker nélkül prédikáltak köztök; a gyűlölet szilaj hevével álltak ellent Nagy Károly hadsoraiknak; csak a teljes, feltétlen csatateri bukás után hódoltak meg az új vallás előtt. A reformáció viszont, mint valami friss légáramlás, egyszerre, a hatalom ellenzése, tilalma dacára eltöltötte a lelkeket. Egy-két nemzedék elég volt arra, hogy ez az új keresztyéniség, meggyökerezék a német lélek földjében, új intézményeket teremtsen s a faj jövődjének útját egyenesse. Az első térítők, Nagy Károly katonái a román faj ideálját szolgáló keresztyéniséggel, a római katolicizmussal, annak világnézetével, intézményeivel jöttek, mely örökké idegen marad lelkének. A reformációban ráismert a saját egyéniségét tápláló vallásra, mely örökölt szokások, formák, elméletek igája alól való felszabadulást jelentett. A germán szellem a keresztyéniségnek ebben az alakjában ismerte meg igazán az evangéliumot, az «örömhírt» az isteni szeretet földre hajlásáról, az elvetett esendő ember üdvözüléséről. Luthernek kétségbeesése, tusakodása, olthatatlan sóvárgása az üdvösség után nem csupán az ő lelkének válsága; benne a német lélek, fájának geniusa küzködik hét százados bilincseivel s az erfurti kolostor rideg magányában a legdicsebb nemzeti szabadságharc zajlott le. Vértelen, de vég-

leges. Midőn lelkében először érezte a megnyugtató hit édes derengését, egyúttal tudatára jutott annak is, hogy ettől a hatalomtól minden megújul, faja, népe a világtörténelmi nagyság biztos ösvényére lép.

A faj birtokáért a reformációnak a XVI. és XVII. században erős harcot kellett megvívnia a pápai lobogó alatt küzdő román keresztyéniséggel. Azonban bár határai összébb húzódtak, a térnek ura maradt s a westphaliai békekötés az ő diadalának hirdetője. Az élet-halál tusa kipróbálta erejét s örök időkre összekovácsolta azzal a fajjal, a melynek evangéliumává, üdvösségévé lett. A hosszú küzdelem legfontosabb történelmi következménye Ranke szerint az volt, hogy az államok mind a két részen határozott, jellemzetes egyházpolitikai egyedekké fejlődtek s az egyének, a népek módjában volt a szabad, a haszon és kár mérlegelésén alapuló választás a két különböző keresztyéniség s belőlük sarjadó kultúra, intézmények között. A két áramlat nem győzhette le egymást örökre; a maga földjén mindegyik diadalmaskodott, idegen területen mind-egyik csatát veszített. A reformáció kora így vált egyszersmind a germán faj történelmi szerepének korává, a mint a középkor a román keresztyéniség és fajok életének arany ideje.

Ránk nézve fontos kérdés az, milyen helyet foglal el a magyar faj a keresztyéniség három főalakja s az európai népfajok közt? A római katolicizmusnak vagy a reformációnak kedvez-e inkább egyénisége? Melyiknek uralmától függ fennmaradása és jövője? A magyarság, mely beköltözésekor nem volt nagyobb egy vándorrajnál s temérdek különféle elemet olvasztott magába, árját, törököt vegyest, a néplélektan szempontjából a legbonyolultabb, nehezen elemezhető jelenség. Jellemének alakulása azon hatások erejétől és kölcsönösségétől függ, a melyek a szomszédos vagy beolvadó olasz, német, görög, szláv s török, kún elem részéről érték. Mellőzhetetlen tényező az a körülmény, hogy a reformáció korában a faj hatalmas válságot ért meg, mely jellemére, lelki fogékonyságára erősen hatott. A török uralom s a nyomán járó lehangoltság, elcsüggedés átalakította az egész fajt; ettől fogva jobban foglalkozott saját sorsával, önmagába tekintett, tulajdonságait, botlásait vizsgálta, iszonyú betegségére jótévő balzsamot keresett. Annak nyomozása, hogyan s mi által lett a reformáció nálunk törzsökös nemzetivé, jellemének mely tulajdonságait ragadta meg akkora hévvel a wiltembergi evangélium, másik tanulmányának szolgál érdekes tárgyul.

Kovács Sándor.

A messiás.

— Zichy Mihály képéhez. —

Alig néhány napja, hogy Zichy Mihályt eltemettük. Fényes temetés volt, fejedelemhez méltó. Hiszen Zichy Mihály a művészet országában igazi fejedelem volt: souverain Isten kegyelméből, véve e kifejezést, hogy „Isten kegyelméből”, a szó legnemesebb, legmagasztosabb értelmében, és nem ama banális középkori remisscentia szerint, a mint akkor e világ fejedelmeinek a koronájához ragint . . .

Mondom, a temetés souverain fejedelemhez méltó volt. Fejedelmek és kormányok hódoltak koszorúikkal a nagy halottnak; az állami hatalom képviselői, a parla-

ment, a nemzeti tudomány, művészet és kultúra prita-neumai, a társadalom színe-java, a főváros s egyéb törvényszerűségek kiküldött és önkényes képviselői s az ú. n. nagyközönség, egy nagy gyászoló családdá olvadt ott abban az óriási tisztességtető tömegben, mely a koporsót vivő diszfogatot kísérte: harangok bús kongása, gyászlobogók sűrű erdeje, fekete fátylak mögül előpislogó gázlángok, búsongó fényvonala mind-mind a nagy veszteségről prédikált, a mely nagy fiának halálával a nemzetet érte...

És hogy az ünnep tisztessége teljes legyen: élén a diszinfálás prelatussal felvonult a klérus is és megáldotta a tetemeiket az egyház áldásával s másnap különböző templomokban felhangzott az engesztelő szent mise-áldozat a megboldogult szegény bűnös lelkeért.

Hát igazán nagyot, igen nagyot fordult a világ, hogy néhai való jó Zichy Mihályt még az egyház is így kitüntette. *Zichy Mihályt*, mondom: mert nem hinném, hogy ha úgy éltében megkérdezzük, óhajtja-e a klérus áldását, vajjon nem utasítja-e ezt teljes tisztelettel vissza s nem elégszik-e meg egy közönséges ember miatyanájával... És az egyház, mondom, mert hiszen ha a római szentegyház következetes marad magához (pedig rendszerint mennyire következetes szokott ám lenni!) hát bizony nem hogy halottaiban megáldja, de már éltében kiátkozza, kárhozat poklába taszítja ezt a lázadó gyermeket. Hiszen ha valaki, hát Zichy Mihály teljesen rászolgált ez átokra: mert ha valaki, hát ő az, a ki úgy megostorozta azt a pápás intézményt, mint Luther óta senki, és a modern korban egyedül még csak Zola Emil az ő minden egyéb szörnyűségei dacára is főleg történetbőlelesei szempontból oly felséges „Rómájában”. Valóban, igen-igen nagyot fordult a világ. Hogy a pápás egyház oly sokat tud elfelejteni és megbocsátani! Avagy e megáldásban is politika rejlik tán? Tüntetőleg rámutatni, hogy e nagy lángészt is a pápás egyház adta az emberiségnek?

Hát ez igaz! A pápás egyház sok lángészt adott az emberiségnek. Egy Dantét, egy Giordano Brunot, egy Luthert, egy Calvint. Hasznokat is vette az emberiség. De vajjon hasznokat vette-e Róma? Ily címen, a mint Zichy Mihály tetemeit megáldotta, bátran megáldhatta volna azokat is, átok és máglya helyett.

A t. olvasók ismerik már Zichynek Luther-képét, ha tán nem is közvetlen szemléletből, de legalább azon szerény leírás után, a melylyel azt e lap 8. számának tárcájában bemutatuk. Luther alakjából ott a Zichy lelke beszél: Luther szeméből ott a Zichy szent haragja vilámlik; Luther kezével ott a Zichy acélos jobbja sújtja tentatartóját, ahhoz az ördöghöz, az Antikrisztushoz, a kit a tiarás pápa ábrázol. A mit egykor Luther szenvedélyes traktátusokban dörgött el az Antikrisztus és udvarnépe ellen, azt ime Zichy az eset hatalmas dialektikájával mondja el nekünk egy drámailag megconciált képben: avval az egyetlen különbséggel, hogy míg a Luther lelkét irataiból hosszas tanulmány útján ismerhetjük meg csak hiven és teljesen, szent haragjában a pápás intézménnyel szemben: addig a Zichy képe egy pillanat alatt megérteti velünk azt a mélységes és feneketlen irt, a mely az ő Luther lelkétől meghihletett lelke és a pápás intézmény között tátong. E tekintetben Zichy Luther-képét teljes joggal a lutheri reformáció legklasszikusabb apostolának és apologétájának nevezhetjük.

E Luther-képhez sorakozik Zichynek egy másik kevésbé ismert kartonja, a melynek tárgya a pápa. Évekkel ezelőtt Budapesten óriási feltűnést keltett s meg is vette hirtelen a kultuszminiszterium, hogy aztán a nemzeti múzeum valamely félreeső szobájába eltemessék. Tetszik

tudni: magasabb államraison. Sajnos, e képet nem láttam, tehát róla nem szólhatok. De hallottam róla olyanoktól, a kik látták s elragadtatással beszélnek róla. Petrik úr, a ki a Luther és a Messiás-képet platinotípiákban kiadta, nagy hálára köteleznék hazánkknak nemcsak protestáns, de egész felvilágosodott és műszerető közönségét is, ha eddigi érdemeit e téren a harmadik Zichy-kép kiadásával koronázná meg.

Ezúttal, mintegy multkori cikkünk kiegészítéseképpen Zichy Mihálynak „Messiás” c. képét óhajtom rövidesen bemutatni. A compositió a főcsoportosításban ugyanaz, mint a Luther-képen. Előtérben a két alak: balról a pápa (a kép milieuje szerint), jobbról Luther, illetőleg a Messiás. A legélesebb, a legdrámaibb kontraszt. Ámde érdekes, hogy e kontraszt mint fokozódik a Messiás-képen. A Luther-képen a Krisztus igazának egy *apostola* áll szemben a pápával, a Messiás-képen már a Krisztus *maga*, szemben az Antikrisztussal. Amott Luther *egymaga*: egyetlen társa, szövetségese a biblia, a mely előtte fekszik, a világosság, a mely az előtte fekvő könyvre esik és az a tentatartó, a melyről megírta az ugyancsak Luther lelkétől ihletett poéta, hogy „téntától fél az ördög, nem pedig a tömjénfüsttől” (l. Kozma Andor „Az ördögűző ténta” c. költeményét). Lutherrel szemben pedig gögös trónján ott *emelkedik ki* a tiarás pápa, feje fölött pokoli glóriát von az átokvillámok fénye, körötte pedig a szolgálékú udvarnép, tyusai az érzéki gyönyörnek, a csábnak, a gyilkos hatalomnak, a megfélemlítésnek, valamennyi együtt a bűnnek, a mely felemeli fejét, hogy az ellene fellépő törekeny embert e vagy ama úton-módon megejthesse. Oh itt még nagy, erős, nagy hatalmas a pápa alakja. Itt még gög, büszkeség beszél szeméből s mozdulataiból: itt még szinte halljuk ajkairól a kisértő szavát: ime az egész világot lábaid alá vetem, ha engemet imádsz.

A Messiás-képen balról lépesőzetes magaslaton áll Krisztus fenséges alakja, mögötte, fölött napkelteszerű fényesség, körötte a *megszabadított, megváltott emberiség*. Római kath. abbé, evangélikus lelkész és zsidó rabbi együtt fogják jobbjukkal az ő balját, mögöttük ott látjuk az orthodox pópát, a hindu lámát, a kínai mandarint, ott a mozlomot, a nyers, tollkoszorús indusfönököt, a szegény négert, a kit egy európai (angol) emel ki szeretettel a porból (jelképe a rabszolgaság eltörlésének), Garibaldit, a mint baljával összetört bilincset emel magasra (népszabadság) jobbában pedig pihenőre ereszti a kivont kardot, míg mellére s lába hoz lógó hittel simul két a pápás udvarnép hatalma alól felszabadult s erre még most is borzalommal visszatekintő olasz nő (Olaszország felszabadítása). A lépesőfokokon szanaszét oszloptomok, jelöl, hogy itt egy hatalmas épület (a pápaság fellegvára) onlott össze: a romok közül sietve kapkodja össze kincseit a futva menekülő szerzetes és apáca had, melynek arcvonásait rémület és düh torzítja el: pávatollas magas trónján ott *inog, görnyed* a tiarás pápa, dühhel kémlelve a Messiás fénylő alakját, a mely őt baljának egy legyintésével semmivé teszi, hasztalan igyekeznek e trónt támogatni a páncélos feudalizmus, a sisakos és kivont kardú svájci testőr s az a magasra kiemelkedő kereszttől a trónus mögött. Mondhatnók a világváltság képe ez az őt lenyűgöző Antikrisztus hatalma alól. És ha tán megütközünk azon, hogy a kép hangulatának vallási motívumaiba politikai motívum is elegyedik: ne feledjük, hogy a pápaság első sorban politikai intézmény (még manapság is) s vele szemben a Messiást úgy feltüntetni, mint nemcsak a vallási, hanem a társadalmi és politikai szabadság isteni revelációját s általában a *tiszta emberiség* megtestesülését is teljesen jogos

és történetileg, de az evangéliom alapján is teljesen indokolt dolog. Egy fenségesen vakmerő tiltakozás e kép minden hitbéli és lelkiismeretbéli kényszerrel, a szabadságnak minden elfojtásával szemben; tiltakozás a merénylet ellen, a melylyel a pápaság mint egyedül üdvözítő intézmény az emberiség nyakára tolakszik s azt nemcsak a hit dolgában fosztja meg szabadságától, de politikai tekintetben is járma alá hajtja: másfelől fenséges kifejezése a fenséges gondolatnak, hogy a Krisztusban nincsen sem zsidó, sem görög, sem úr, sem szolga, hogy mindnyájan egyek, istenfiak, szabadok vagyunk s e szabadságban, a melyre elhivatottunk, álljunk meg és ne terheljük meg többé magunkat a szolgaságnak igájával. Rettenetes kritika ez a pápasággal szemben, nem tollal megírva, de ecsettel; nem könyvbe, de a vászonra. És örök ékes-szóló apologiája a Krisztusban megjelent örök igaz emberinek az emberit az isteninek álcájában megtagadó s megsemmisíteni törekvő „csalatközhatlan” intézménnyel szemben.

Csak nézd e képet hosszan, elgondolkozva s meg fogod érteni, hogy a mit a történettudósok kötetekben tudnak csak néked elmondani, mint tudja ezt néhány teremto ecsetvonással lelkedbe ihletni a lángész.

S az ily lángelme egyúttal próféta is: prófétája az emberiség egy jobb, egy fenségesebb, egy megtisztultabb jövőjének. És ha a jelen, a mely lépten-nyomon hirdeti vallási, társadalmi és politikai téren egyaránt amaz „ős-ellenség” erejét, létét és hatalmát, el is csüggeszt és skeptikussá tesz: forduljunk a prófétákhoz s hitünk újból megéled. Mert az igazságnak, bármily mélyen temessék is el, a húsvét ünnepe bizonyítja, van fel-támadása!

Náray Iván.

A 42. és 43. zsoltár.

*Mint a nőstényszarvas epekedve vágyik
Vízűs patakokhoz,
Akképen vágyódik epekedve a lelkem
Te utánad Jahve.
Szomjazva kívánja az én lelkem Jahvét,
A ki élő Isten.
Vaj mikor jöhetek, hogy meglássam végre
Jahve arculatját?
Könyűim levének kenyerem émékem
Nappai és éjszaka,
Mert azt kérdezzetik szünetlenül tőlem:
„Hát Istened hol van?”
Ugyan hadd gondoljak arra — enmagamban
Kiöntve a lelkem.
Mint vonultam egykor búcsusok körében
Istennek házához
Újjongó kiáltás, hála barangja mellett
Ünneplő tömegben.
Én lelkem mért csüggedsz te el,
Miért háborgasz ellenem?
Bízz Jahvéban, dicsérem őt még,
Ki üdvöm nékem s Istenem.*

*Elesügged egészen az én lelkem bennem,
Azért rád gondolok.
Távol a Jordánnak s Hermonnak földjétől
És Micar hegyétől.
Áradás áradást szólít, vizesésid
Zúgó hangja mellett,
Minden te hullámid és hullámtörésid*

Általmennek rajtam.

Ekképen szólok én Istenhez; „Kösziklám!

Mért felejtettél el?

Miért kell hogy járjak szennyes gyászruhában

Ellentől szorítva?”

Mintha szű gyötörne csontom belsejében,

Günyol ellenségem,

Mert azt kérdezzetik szünetlenül tőlem:

„Hát Istened hol van?”

Én lelkem mért csüggedsz te el,

Miért háborgasz ellenem?

Bízz Jahvéban, dicsérem őt még,

Ki üdvöm nékem s Istenem.

Légy birám, óh Jahve, viseld én peremet

Kegyetlen nép ellen,

Csalltság, gonoszság embere kezéből

Szabadíts meg engem.

Hiszen te vagy az én erős Istenségem

Miért taszítasz hát el?

Miért kell hogy járjak szennyes gyászruhában

Ellentől szorítva?

Küldd el a te fényed és a te hűséged,

Azok vezessenek,

Vigyenek el engem a te szent hegyedhez

És lakóhelyedhez,

Hadd menjek be aztán Jahve oltárához,

Örömöm Urához,

És hadd dicsérjelek hárfá mellett téged,

Én Istenem Jahve.

Én lelkem mért csüggedsz te el,

Miért háborgasz ellenem?

Bízz Jahvéban, dicsérem őt még

Ki üdvöm nékem s Istenem.

Az 50-dik zsoltár.

*Jahve beszél s fél a világ
Napkeltétől napnyugtáig.
A csodaszép Cionhegyről
Sugarakat szór az Isten.
Jó Istenünk, és nem szóltan,
Nagy tűz emészt ő előtte
S körülötte fergeteg dül.
Szól az égnek lent s a földnek,
Mert népével törvényt ül most:
„Hozzátok el kegyesimet,
Kik szerződtek véren vélem”.
S ég hirdeti igazságát,
Mert az Isten maga ítél.*

*„Hallj meg népem, hadd beszéljek,
Izráel, hadd intelek meg,
Jahve vagyok, te Istened.
Nem áldozat miatt feddle,
Áldozatid folyton látom.
Házadból nem kérek tulkot,
Sem bakokat aklaidból;
Hisz enyém az erdő vadja
És a barom ezer hegyen,
Ismerem a hegy madarát*

*S a föld férge tulajdonom.
Ha éhezném, sem mondanám,
Hisz enyém a föld s mi rajt van.
Hát ökröknek húsát eszem
És a bakok vérért iszom?
Istenednek áldozz hálát
S váltsd be néki fogadalmid
S hívj engem a rossz időkben
S ha megmentlek, dicsérvj engem*.*

*A gonoszhoz így szól Jahve:
„Mit számlálsz parancsimat
S veszed szádra szövetségem,
Ha megveted a fenyítést
S szavaimat félredobod?
Tolvajt látva vele tartasz,
Paráználkál társalkodol,
Rosszaságra nyitod szádát
S csalfaságot szó a nyelved;
Testvéredet szidva ülsz te,
Ócsárlod az anyád fiát.
Így jársz el, és mert hallgattam,
Magadhoz vélsz hasonlónak.
De most feddve eléd tartom.
Értsd meg ezt, te istentelen,
Mert széttéplek menthetetlen.
Az tisztel, ki hálát áldoz,
S a ki vigyáz lépteire,
Az látja meg Isten üdvét.**

Ford.

Hornyánszky Aladár.

A késmárki Thököly-várkápolna vallási jellege.

A késmárki Thököly-várkápolna vallási jellege még nincsen egészen tisztázva és senki sem tudta pontosan meghatározni, mely évben került ezen kápolna r. kath. kézre. Sine ira et studio akarok a következőkben egynehány történelmi adatot felhozni, mely alkalmas némi fényt deríteni a kápolna hitfelekezeti állapotára nézve.

Elvitatlan tény, hogy mind az egész vár, úgy az ottani kápolna is a Thököly ev. család birtoka volt. A vár nem egyszerre nyerte a mai formát és berendezést, hanem idővel fejlődött és mind inkább megfelelt a haladó kor és művészet igényeinek. Olyan nagyobb stílusú új fejlődést tapasztalt a kápolna Thököly István (II.), Thököly Imre apja alatt 1659-ban, a várkápolna kapuján olvasható felirata szerint.¹

Az ev. kápolnában természetesen csak ev. istentisztelet tartott. Külön várelkészek voltak alkalmazva. Ugyanazon Thököly István, ki a kápolnát mint épületet nagyobbította, 1668-ik évi jún 26-án hívta meg Lasius Ádám hitszónokot, s Lieffmann Mihály kassai lelkész és superintendens avatta fel lelkészi hivatalába.² Még Thököly Imre is alkalmazott lelkészt a várkápolnába 1683-ik évi jún. 30. Asbót János személyében, kit szintén a VI. szabad királyi városok superintendense Heutschius Philöpp avatott fel. A Thököly-család alatt

¹ Hanc aedem Deo sacram fieri curavit Comes Stephanus Teököly p. p. de Kesmark. Eques curatus, Comitatus Arvensis Supremus Comes, 1658.

² Nachrichten von den Lebensumständen c/n Schriften er. Prediger von Johan Samuel Klein. Leipzig. Ofen 1789. S. I. 128. 197.

csak evang. várelkészek végezték az istentiszteletet a kápolnában.

A Thököly-család szerencsecsillaga elhomályosodásával tudjuk, hogy a Rueber-család lett birtokosa a Thököly-várnak és a várkápolnának is. Kérdés, milyen vallású volt ezen új birtokos? Szintén ev. vallású, még pedig a protestantizmus szemefénye egész Felsőmagyarországon, különösen Szepes és Sáros megyében. Rueber Ferdinánd gróf, a késmárki vár birtokosának egyik előde volt Rueber János, ki 1584 márc. 12-én meghalt és a 24 szepesi város lelkészeinek jegyzőkönyvében mint a protestáns egyház egyik oszlopférfia magasztaltatik.¹

Nemcsak az élő protestánsok használták a várkápolnát, még a halottak számára kriptá is létesült ott, melybe Thököly István feleségének, szül. Gyulafi de Báthori és több családtag földi maradványai elhelyeztettek.

Eddigélé tehát mindig ev. kézben volt a várkápolna és annak használata. Így bekövetkezett az 1709-ik végzettes év. Annak elején a késmárki evangélikusok II. Rákóczy Ferenc ténykedése folytán minden templom, tehát a várkápolna birtokában is voltak, a kis tót templom kivételével, melyben a kath. functiókat végezték, a r. kath. anyakönyv tanúsága szerint az 1709-ik évről.²

Heiszter császári tábornagy elfoglalta Késmárk városát 1709-ik évi dec. 13-án. E tényvel Késmárk városában ellenkezőre megváltoztak a viszonyok. A város és az ev. egyház élén álló érdemes férfiak Kray Jakab, Lányi Márton és³ Toppertzer Sebestyén lefejeztettek és a katolikusok állították a város élére. A templomok, az iskolák, a paplakok és a tanítói lakások az evangélikusoktól elvetettek és a katolikusoknak adattak át. Ez volt a pillanat, melyben a várkápolna is a katolikus kézre került. E rémuralom alatt senki sem gondolhatott jogra és annak védelmére. Miután a városházán úgy mint a templomokban befejeztették a kath. uralom, bekövetkezett a Te Deum laudamus és az ágyúk dörgése a bástyákról és a falakról. Sehol sincsen felemlítve, hogy az ev. várkápolna kivételt képezett volna a többi templomok között. A logikai következmények szükségessége a várkápolna elfoglalása mellett szól, kivétel akkor nem létezett.³

Megengedem, hogy várkápolna kulcsa a városház titkos szekrényében ezentúl is őriztetett és hogy a város a megvett várral a várkápolna birtokosának is érezte magát, de a várkápolna tényleges katolizálása csakis a

¹ „Anno 1584 12 martii mortuus est Sárossi Magnificus et praestantissimus Heros ac Ecclesiarum nostrarum Patronus summus, Dnus Joannes Rueber de Pixendorf et Grawenwerda, harum Partium Inferioris Hungariae Supremus Capitanem in vera invocatione filii Dei, pie et placide. Cujus mors erat quoddam praeludium futurarum mutationum et calamitatum. Nam pii ut Esaias inquit 57, a facie malitiae abripiuntur, et veniunt in pacem et requiescant in cubilibus suis, ne sint spectatores malorum imminentium. Erat summus et Heroicis virtutibus praeditus, reliquens post se omnibus luctum, piis vero maximum desiderium. Faxit filius Dei ut in equis locum succedat pius gubernator, qui prospere procedat et regnat. Amen.“ (Matricula Moleriara pag. 608.)

² „Tempore expulsionis Reverendorum Patrum Paulinorum Ordinis S. Pauli P. E. quando Lutherani acceperant Ecclesias Catholicas, nos vero migrare coacti ad Residentiam Slavonicam administrantes Catholicis Sacramenta incepti ego Rds Pater Michael Raumann Ordinis equidem Kesmarkensis substitutus Prior et Concionator Germanicus cum Vbh Patre Bernardo Wildunek Concionatore Slavonico Baptismata, suite Matrimonia et funera connotare in et extra Civitatem Kesmark.“

³ Buchholtz Georg Geschlechts-Register, Familienchronik . . . S. 336 „Den 14 dec. um 4 Uhr sind die Kirchen den Evangelischen benommen u. deren Pfarherren bis den 15 um 10 Uhr sich auszuräumen u. fort aus dem Pfarrhof zu machen, ungeachtet es an einem Sonnabend bei der Nacht gewesen, so haben sie doch ihre Sache in der finsternen Nacht fortgelassen müssen, in gleichen auch die Schulbedienten.“

rémuralom idejére 1709-re vihető vissza, annál inkább, mert más év arra egész biztonsággal nem áll rendelkezésünkre. A katholizálás lényege tehát ezen felemlített viszonyoknál fogva semmi alküből, semmi jogcimből nem magyarázható meg, hanem csakis az erőszak következménye, a *ius fortioris* erve.

Midőn az ellenreformáció idejében 1772—1776 az evangélikusoktól a templomokat elvették, ezen jogcimmal történt az, hogy a katolikusok építették a templomokat, tehát azoknak vissza is kell adni. Itt a késmárki várkapolnáról az a jogcím legtávolabbról sem áll, mert azt csakis evangélikusok építették és helyreállók kivétel nélkül minden időben.

A Rákóczy ideje után történt erőszakoskodások következményei a humánus korszellem lengése közben, lassanként mind megszűntek. A száműzöttek élve-halva visszatértek, az elkobzott birtokokat visszaadták, a szabadság hősei Rákóczy és Thököly hamvai hazájukba visszakérülnek, csak a késmárki várkapolna képezzen kivételt és maradjon ott, hova a rémuralom alatt az erőszak folytán került? Legyen mindig tanuja az üldözés pusztításainak? Sajnos, hogy ezen állapoton eddigél nem tudtak segíteni. Ha Thököly Imre saját örökébe nem jöhet vissza, úgy az erkölcsi érzés, a méltányosság nincsen kielégítve és akár Eperjesre, akár Késmárkra hozták hamvait, ő mindig száműzve marad ősi fészkeből és örökségéből.

Weber Samu.

Zoeckler †.

(A philosophia és a theologia doctora, született Grüntergben (Felső-Hessen) 1833 május 27-én; 1863—66-ig rendkívüli theol. tanár Gieszenben, attól fogva rendes tanár a greifswaldi egyetem theologiai fakultásán; elhunyt 1906 február 9-én rövid szenvedés után. Főbb művei: Theologiai naturalis. 1860. Geschichte der Beziehungen zwischen Theologie und Naturwissenschaft 1877/79. Die Lehre vom Urstand des Menschen. 1879. Gottes Zegen im Reiche der Natur 1881 és 1905. Der Himmel des Naturforschers und der Himmel des Christen. 1882. Die christliche Apologetik im 19. Jahrhundert 1904. Kritische Geschichte der Askese 1863; 2. kiadás: Askese und Mönchtum 1897. Hieronymus Leben u. Wirken 1864. Drs Kreuz Christi 1875. Bibl. u. Kirchengeschichte Studien 1893 sk. Die Tagendlehre des Christentums 1904. — A többiek közreműködésével szerkesztett s 3 kiadásért „Handbuch der theol. Wissenschaften“ c. 4 kötetes vállalatában ő maga írta az alapvető elvi és történelmi részt, az egyháztörténetet, a patrisztikát, a hittan rendszerét. A Lange-féle „Bibelwerk“-ben ő dolgozta fel a krónikát, a példabeszédek, a prédikátor könyveit, az énekek énekét és Dánielt; a Strackkal együtt kiadott „Kunzgefasser Kommentar“ban az ó-szövetségi apokryphusokat, az apostolok cselekedeteit, a galatia- és thessalonkabeliekhez írott leveleket. Ezekon kívül számos nagyobb és kisebb cikket írt az 1882 óta töle szerkesztett (előbb Hengstenberg-féle) „Evang. Kirchenzeitung“-ba, mint társszerkesztő a „Beweis des Glaubens“ c. apologetikai folyóiratba és egyéb lapokba, különösen pedig a Herzog-Hauck-féle theol. reálnencyclopaediába. Több műve angol és norvég nyelvre lefordított.)

Elöttem fekszik arcképe, és a mint elnézem, tündöklő egyéniségének igazi fényképe jelenik meg lelki szemeim előtt a hálás kegyelet gyászkeretébe foglalva. Ha visszagondolok rá, a mint ezelőtt hét évvel előadásait hallgattam, vagy a mint egész könyvtárhoz hasonló dol-

gozó szobájába mindjárt a legelső alkalommal oly jóságos indulattal fogadott s végig nézek szellemi termékeinek az emberi tudás legkülönfélébb téreire tartozó hosszú sorozatán: egy oly igazi keresztyén tudósnak szinte eszménynyé diésőült képe áll előttem, a kiben az ész és a szív, az elme világossága és a kedély melege, a hit és a tudás a mai kornak végletek közt csapongó szellemi harcában talán páratlan, varázserővel ható harmoniában egyesült. Tulajdonképeni szakja az egyháztörténelem volt, de a theologiai tudománynak alig van olyan ága, melyet önállóan és sikerrel ne művelt volna; sőt a theologia körén túl különösen a természettudományok és a bölcsélet terén is szakszerű képzettséggel rendelkezett s mindezt a roppant tudását egy magasztos, szent célra használta, melynek szolgálatára szentelte egész életét: a pozitív evangéliumi keresztyénség védelmére és megerősítésére. Ennek a keresztyénségnek a maga korában talán legnagyobb tudományos apologetája volt. Harmonikus egyénisége, szelid, békés természete a harmoniát kereste mindenütt, a nélkül, hogy hajlandó lett volna az igazság rovására menő megalkuvásokba bocsátkozni. Apologetikájának némely eszközei és módszerei talán elavultak már; de a cél, a melyet szolgált és a munka, a melyet e cél szolgálatában végzett és az a szellem, a melyben e munkát végezte, teljes mértékben megérdemli az utókor hálás elismerését. A hittan terén a régi egyházi dogmatika nyomain speculatív irányban haladt, de nem zárkozott el az újabb theologiai mozgalmakban felszínre került igazsági mozzanatok elismerése és felvétele előtt. Egyházi terén az unio körén belül a lutheri irányt pozitív szellemben emelte fel szavát. A katholicizmussal szemben különösen, mint a szerzetesség történetének s közelebről is a jesuitizmusnak egyik elsőrangú ismerője tett kitünő apologetiko-polemikus szolgálatot egyházának.

Az ismeret, a tudás, az igazság, a világosság után való mély titáni vágy nyilatkozik meg ebben az életmunkában, nem egetostromló hévvel, mely bábeli tornyokat épít, hogy az elérhetetlennek bizonyult szédítő magasságból alázuhanva a bábeli zavar, a kétely és tagadás posványáiban merüljön el, hanem állandó energiával fölfelé haladva azon az úton, melyen az ember minél magasabbra jut, annál mélyebb lelki alázattal imádja a Megfoghatatlant és lát az Ember Fianak feje fölött megnyilatkozott eget. Zoeckler nem azok közé tartozott, a kiket a tudás kevélylyé és rideggé tesz. Keresztyéni alázatosság és mindenki iránt szolgálatra kész szeretet — a rendkívüli tudás mellett egyéniségének alapvonásai. Ezt az ő szeretetét és nyájasságát éreztük, tapasztaltuk mi is magyar tanítványai, s azért méltó dolog, hogy ezekre menő hálás tanítványai között mi is kegyeletteljes hálával adózzunk drága emlékének.

Pröhle Károly.

A francia r. kath. egyházi belélet viszonyaira érdekes fényt vet a röpirat következő része: „Képzelnék magunknak egy ifjú lelkészt, a kit semináriumi tanulmányainak elvégzése után valamely faluba küldenek ki, a hol úgyszólván senki a templomba nem jár. Gondosan elkészül a prédikációra — ám nem hallgatja senki; megtartja a gyónási órákat — ám nem járul elébe senki; szorgalmasan látogatja a híveket, a kik azonban udvariasan tudtára adják, hogy hasztalan vesztegeti idejét lejárt eszmék szolgálatában; buzgósággal tanítja a katekizmust; egész lélekkel a gyermekeknek adja magát, a kikben parochiájának a megújodását látja — s ime 2 év múlva, az első kommunio után kisiklottak kezéből a gyermekek, a kiket már a magáénak tekintett s nem jelentkeznek többé még csak a köteles husvéti communióra sem. Ez embertelen viszonyok között még a legacélosabb akarat-erőt is megörlí az izoláltság és elkedvetlenedés, melyek már nem egy buzgó lelkészt a kétség torkába kergettek. A legjobbak közöttük azok, a kik soká szenvednek s a kiket a megszokás nem tett mihamar közönyöseké. A többiről — beszélni sem méltó“. És ilyen viszonyok között él Aube, Youne, Eure, Beauce (Chartres mellett) s egyéb departementek (megyék) köznepe! Hemmer azt véli, hogy ha ily helyekre számszerint kevesebb, de tudományos készütség, lélektani jártasság és vallásos buzgóság dolgában kiválóbb lelkészeket küldenek, ezek bizonynyal több hasznot hajtanak az egyházi életnek mint a mennyit az az eddigi rendszer szerint látott. Azért komolyan inti az egyházat, hogy *ne politizáljon többé*, hagyja ezt az államnak, az ő egyedüli, de a saját lényegéből folyó politikája a hívők lelki építése legyen: reakcionárius izgatónak tehát többé ne üljön fel. Egy szóval a Hemmer ideálja — egy a keresztyénség szellemétől áthatott, a *jelen kor kívánalmaival és szükségleteivel tudatosan számotvető szociális irányzatú keresztyén egyház*.

Végeredményben hát inkább üdvözli, semmint elítelné az egyház és állam szétválását, a melytől az egyház szempontjából csak jót vár. A magunk részéről feltétlenül igazat adunk neki. Bár nem tudjuk, vajjon szózata nem lesz e a francia pusztába kiáltónak szózata s a viszhang reá nem lesz e Róma felől egy kegyes — átokdörej.

EGYHÁZI ÉLET.

A magyar prot. irod. társaság pozsonyi körének lapunk egy előző számában is jelzett nagy hangversenye március 31-én folyt le nagy erkölcsi s mint a jelek mutatják, igen szép anyagi sikerrel is. A hangversenyt, a mely a „Protestáns Esték“ néven ismert felolvasó ciklus ezidei böjti sorozatának 5-ik estéjét töltötte be, a theol. akadémia hallgatóinak ének-kara nyitotta meg Kühmstedt „Urunk megdicsőítése“ című oratóriumának egy részletével („Ifjak kara“), majd dr. Trsztyénszky Ferencné szül. Baróti Irma úrnő Wordsforth „Heten vagyunk uram, heten“ és Beranger „Ha volnék kis madár“ című költeményeit szavalta el (mindkettőt Szász Károly fordításában). Ezt követte a Kirchner József törvénytörvénybíró által összeállított quintett (Kirchner J., Szánthó Henrik, Terebessy János, dr. Császár Ernő és Hesz Gusztáv), majd Lampérth Géza, a Petőfi-Társaság tagja, mint vendég, olvasott fel két gyönyörű lyrai („Élet“, „Gyógyulás“) és egy hosszú elbeszélő költeményt („Vér Judith rózsája“). Ezután Szendy Árpád, az Országos Zene-

akadémia tanára, mint vendég, saját szerzeményű magyar rhapsodiót adott elő, melyet Trsztyénszky B. Irma úrnőnek cello, hegedű, zongora és tárogató kísérettel szavalt „Kuruc dalok“ című megragadó szép melodramai előadása követett. A műsort a theol. akad. ifjúság karéneke (Motett Nágelítől) fejezte be. Az egész estélyről a legnagyobb elismeréssel, sőt elragadtatással szólhatunk csak. Lampérth Géza igazi poéta, Isten kegyelméből. Lyrai költeményei úgy ömlenek lelkéből, mint a virágból az illat. Nincs bennük keresettség, csak természetes báj. Nincs pöz, csak természetes érzés. Vér Judithja pedig az elbeszélő zsánerben műremek. Sikerét az előadásnak jelentékenyen fokozta a szerző nemes szerénysége, közvetlensége. Szendy Árpádról levett kalappal kell szólnunk. Annyi érzés és a technikának oly szédületes biztossága jellemzi művészetét, hogy hirtelen nem tudjuk, hol lelnék hozzá foghatót. Valóságos második Liszt Ferenc, kire büszkék vagyunk, nemcsak, mert a mi felekezetiünkben való, de mert ha valaki, hát ő van első sorban hivatva arra hogy a magyar népdalmotivumnak a világeneköltészet mezején kivívja az őt megillető tiszteletet és elismerést. A helybeli erőkről nem akarunk hosszabban nyilatkozni, pusztán szerénységből. Annyi bizonyos, hogy abban a Jadassohn-quintettben ez a mi házi művészgárdánk oly fegyelmezett összejáték művészetét mutatta be, a mely jóval felülemelkedik a dilettans színvonalon, mely technikát méltán kiegészítette az általa érvényre emelt zenei interpeláció. Trsztyénszky né szavaló művészete pedig oly üde, oly végtelen mód meleg és hajlékony, hogy bátran állítjuk, hogy ha pl. Berauger őt hallaná, még csak most tudná meg teljesen, mily gyönyörű költemény az, a melyet „Ha volnék kis madár“ címen írt. A mi pedig a „Kuruc dalokat“ nézi, hát nem volt ott abban az előkelő közönségben senki, a ki ne sírt volna a lelkében...

A „Protestáns Esték“ idei böjti sorozatának méltó befejezését képezte az április 7-én tartott felolvasás, mely alkalommal *Perjessy Lajos* verseci tanár és lapszerkesztő ült az előadó asztalnál. A felolvasó egy „A biblia“ című történetet olvasott fel, a melynek alapfelfogása, hogy mily drága kincse s mily nagy erkölcsi fentartó ereje a népnek a biblia. Igaz lélekkel gyönyörködtünk a felolvasásban. Olyan törülmetszett nyelven, a néplélek oly eleven megfigyelésével oly sok igazsággal van az megírva, a melyent ritkán, tán csak Baksay Sándornál élvezhetünk. Ezt követte *Perjessy Steiner Paula* k. a. kedves zongorajátéka, ki *Sarasate* „Cigány dalait“ adta elő szép technikával, kedves gráciával. Az estét pedig s ezzel együtt az egész ciklust méltán fejezte be a theologusok megható „Stabat materje“.

Visszatekintve a lefolyt sorozatra, konstatalhatjuk annak gazdag sikerét, egyúttal kifejezést adva azon reménységünknek, hogy a jövőben is Pozsony közművelődési életében a felolvasások oly sikeres missziót fognak betölteni, miként eddig. Kulturmisszió ez a szó nemes értelmében, melynek áldását első sorban is evang. prot. ügyünk élvezzi majd.

Luther-kenyer. A róm. kath. egyház szentjei közt ezidő szerint Szent Antal az uralkodó planéta. Nem azért, mert talán könnyezik vagy vére csepeg, hanem mert az a közhit róla, hogy minden bajt orvosol. Az utolsó időkben az összes templomokban láthatni perselyeit és akadnak a babona igáját hordó protestánsok is, a kik szintén eljárnak Szent Antal áldozó perselyeihez. A Szent Antal pénzéből ingyen-kenyeret osztanak ki a szegények közt. Késmárkra is beköltözött a népszerű szent, a mint hírlik, evangélikusok is buzgón áldoznak a jól ismert cégér alatt, igaz, hogy evang. vallású szegények is kapnak az

alaplól kenyeret. Dianiska Frigyes lelkész fölismerete az e fajta jótékonyágban rejülő egyházi veszedelmet, híveit felvilágosította s a Szent Antal kenyere ellensúlyozására Luther-kenyér-alap gyűjtését kezdte meg. Az evang. egyház szegényeinek immár egész álló esztendőre biztos kenyerük van. A perselyt maguk a szegények hordják körül a tehetős egyháztagnak közt, a kik hetenként 20 fillérijével járulnak az alaphoz. A kenyeret a lelkész osztja szét reggelenként. Vajha más gyülekezetek is követnék a szegényekről való gondviselés nemes példáját.

(*Tátraaljai.*)

Orgona-hangverseny Nagyváradon. A nagyvárad evang. női gyámintézet, mely az evang. egyházak támogatásán kívül a helybeli iskola, a szegény tanulók istápolását s idővel egy diakonissa-állás szervezését tűzte ki célul virág-szombatján d. u. 4 órakor fényesen sikerült hangversenyt rendezett a templomban. Művészek, műkedvelők versenyt áldoztak önzetlen fáradságukkal. Az egyesület elnöke Osterlamm Árminné, alelnöke Balogh Samuné s az egyház tevékeny papja, Materny Imre mindent elkövettek a sikerért, a mely akkora volt, hogy közkívánatra az egész hangversenyt megismétlik. A műsort bemutattuk: 1. Orgona solo: Bach: Fuga. Előadja Vomácska József. 2. Vegyes kar orgonakísérettel: a) Gályarabok éneke, (Káldy átírásában), b) Ima a Portici néma operából. 3. Keisertől: Oh Golgotha! Ária a XVII. századból. Éneklő Bleyerné Garzó Adél. Hegedűn kíséri Fleischer József, cellon Imazsavlka Ernő. 4. Beethoven: Román. Hegedű-solos orgona-kísérettel. Előadja Örley Györgyné Fényes Mártha. 5. Nagy ária Auber „Puritánok” című dalművéből. Éneklő Bleyerné Garzó Adél. 6. Mozart: Sarasto dala a „Varázsfuvola” című dalműből. Bariton solo. Éneklő Lobmayer Gyula orgonakísérettel. 7. Várad Aladár: Oda tér Ielkem. Egyházi dal. Éneklő orgona- és hegedűkísérettel a női kar, a solót Bleyerné Garzó Adél. 8. Erős vár a mi Istenünk. Orgona solo. Vomácska József (saját átírásában). Az orgona halk zúgása s a csodaszép énekhangok közt nagy távolságot járt be az áhítatos lélek. Közelebb jutott Istenhez s közelebb e föld porához: a szegényekhez.

Gyémántlakodalom. Múlt hó 31-én szombaton délután szép és megható ünnep volt a Deák-téri ev. templomban: ünnepe egy tisztes házaspár, több mint egy félv századon tartott derűs, zavartalan családi boldogságának. Gömöri Szontagh Pál csetneki földbirtokos egyházi közéletünk régi, érdemes, köztiszteletben álló alakja ülte meg gyémántlakodalomát feleségével, született Madarász Paulinával, néhai Madarász András és felesége született Milhan Zsuzsanna leányával. Az ünneplés délután ötödfél órakor a templomban kezdődött, a hol Zelenka Pál tiszakerületi evangélikus püspök nagy és díszes közönség jelenlétében áldotta meg a hatvan esztendővel ezelőtt kötött házasságot, kérve a Mindenhatót, hogy ez ideális frigy tiszta boldogságát tartsa meg sokáig. Szontagh Pált és feleségét, mindenfelől elárasztották jókívánásokkal, különösen sok üdvözlés jött Gömör vármegyéből. Részint előszóval, részint táviratban és levélben fejezték ki szerencsekívánataikat a többi közt: Bornemissza László rimaszombati alispán, Hevesi Bertalan, Madarász Pál, Molnár Viktor államtitkár, László Zsigmond nyugalmazott miniszteri tanácsos, Rákosi Jenő, Gelléri Mór, az összes tiszakerületi evangélikus esperes-ségek elnökei, a miskolci iparkamara és még számosan. A templomi ünnepség után lakoma volt, a melyen a család tagjai és rokonok vettek részt.

Eöri-szigeten az elhunyt dr. Kasper Sámuel ügyvéd helyére Koczor Frigyes felső-cöri áll. telekkönyvvezetőt választották felügyelővé, a kit március 25-én iktattak

tisztébe. Az új felügyelő vallásos buzgalmától sokat vár a kisdud határszéli gyülekezet.

Rövid hírek. A pápai gyülekezet esperesválasztó szavazatát Kiss Lajos egyházmegyei főjegyzőre adta. — Pápán két vallásos esten Baldauf Gusztáv püspöki titkár bemutatta Jézus életét vetített képekben, hozzá való magyarázat és alkalmi énekek zengedezése mellett. A közérdeklődést jellemzi, hogy önkéntes adakozáskép szép összeg gyűlt be az esték céljaira.

Halálozás. Torda Lajosné, szül. Farkas Jolán, a tolna—baranya—somogyi esperesség főjegyzőjének neje hirtelen elhunyt. Az Úr vigasztalja meg lesújtott testvérünket!

Idők jele. A somogyvármegyei tanfelügyelő a szilli (Somogy m) ág. hitv. ev. egyházközségnek tanítói állomás szervezése céljából beterjesztett államsegély iránti kérvényét azzal származtatta vissza a püspöki hivatalhoz, hogy „a vall.- és közokt. miniszter 1905. évi 87.785. sz. a. k. rendelete szerint ujonnan szervezett tanítói állomások az állami költségvetés jogerőre emelkedése előtt fedezet hiányában államsegélyben nem részesíthetők, illetve a közgazg. bizottság ily kérvényeket tárgyalás alá nem vehet.”

A **Tabitha jótékony nőegylet** folyó hó 8-án, virágvasárnapján tartotta évi szokásos gyűjtését a budapesti evangélikus templomokban. A több mint 30 év óta áldásos tevékenységet kifejtő egyelet méltán megérdemli a közönség támogatását. A Deák-téri templomban gyűjtöttek: Schönfeld Zsigmondné, Gregersen Asztrisz, Eberhardné Alice, Knuth Emília, Daur Olga, Koób Margit, Weymann Helén, Keresztesy Róza a német istentisztelet alatt; Békeffy Gézané, Horváth Ilona, Kurucz Margit, Treytler Erzsike, Zsedényi Ines és Marianne, Röck Blanka, Póssert Lidia, Schodics Karolin a magyar istentisztelet alatt. A gyűjtés rendezői voltak özv. Haberern Jonathánné elnök és Koller Gyuláné alelnök. A fasori templomban: Eberhardtné Jausz Jozefin, dr. Pokorny Sándorné, Dapsy Alice, Kerpely Ilma, Beck Mariska; rendezők: özvegy Liedemann Sámuelné és Lux Edéné választmányi tagok. A kerepesi-úti templomban: özvegy Csizmáry Zsuzsanna, Szvety Mária, Wagner Irén úrnők.

Nagyszombatban az evang. gyülekezet bőjti vallásos estét rendezett nagyszámú intelligens közönség részvételével. Az estét a hölgykar szép összhangzatban előadott vallásos éneke kezdte meg és fejezte be. Prohászka Gertrud Szabóleska Hegyi beszédét szavalta mély érzéssel, Szabó Irénke pedig Jakab Ödönnek „Az irgalom” című költeményét. Az est központja Albrecht Géza lelkész előadása volt *A keresztyénység igazságáról*, a melyben azt az igazságot fejtegette, hogy az emberi szív untalan béke, szabadság, vigasz után vágyik, de csak a szent kereszt alatt, a Megváltó lábainál találhatja meg. Ugyancsak a nagyszombati egyház március 25-iki közgyűlésén elhatározta népkönyvtár alapítását. Szervezésével Albrecht Géza lelkészt bízta meg s támogatására állandó tételt iktat költségvetésébe.

IRODALOM.

Az e rovatban ismertetett műveket a szekesztőség útján is meg lehet rendelni a pénz előlezeses megküldése vagy utánvétel mellett.

Új magvak a keresztyén magvetők számára. Ki ne csodálkoznék azon erélyes és odaadó munkán, mit a britt és amerikai keresztyének kifejtének? A kik megfordulnak közöttük, ámulatba esnek, midőn látják, hogy mennyifele tényező működik ott s csodálják ama szellemes módszereket,

melyekkel igyekeznek az evangéliumot eljuttatni minden emberhez s igyekeznek erősíteni azokat, kik már a szentek közösségében vannak. Maga a nép élete és jelleme bizonyoságot tesz arról, hogy az a jó munka, mit ott folytatnak, nem eredménytelen. Az egyháztagnak példásan támogatják egyházukat s csak kevés akad olyan, ki részt ne venne valami módon a keresztyén munkában. A gyermekeket vasárnapi iskolába, mérleketességi-, élő keresztyén szövetségbe gyűjtik, hogy az ifjú elmét fogékonyvá tegyék az igazság és híthűség iránt. Az ifjak is tömörülnek az Isten igéje és az egyháztörténet tanulmányozására s buzdítják az embereket a templom látogatására. Ifjak és ifjú lányok időt szentelnek arra, hogy adományokat gyűjtsenek a külmiszi számára. A szegényekről sok önkéntes buzgó lélek visel gondot. S mikor a lelkesz rámutat a szeretetmunkákra, a templomban külön gyűjtés tartatik egyes célokra. (pl. Hospital Sundays) Férfiak és nők egyaránt segítik lelkészüket és önként vállalkoznak szegények látogatására, betegek és aggod felkeresésére a kijelölt kerületben. Bibliát olvasnak nekik és imádkoznak velük. Így azok is, kik nem mehetnek templomba, részesülnek az örök élet kenyerében. Ismét mások meglátogatják a szegényházakat, kórházakat és műhelyeket és virágokkal kedveskednek az ott levőknek. Külön missziók alakultak bányászok, földművesek, vasutasok, pincérek stb. számára. Mindez csak néhány azon számos közül, melyekkel az evangélium hatása érvényesülést nyer. Egyik legfigyelemreméltóbb a keresztyén irodalmi munkásság. Keresztyén újságok, traktátusok, folyóiratok, csak úgy ömlenek a nyomdából, havonként, hetenként, naponként. Mindezt ezer s ezer kéz várja, hogy szétoszthassa. E munkában vezető helyet foglal el a Londoni vallásos iratok terjesztő Társulat. (The Religious Tract Society of London), mely 1799-ben alakult. E társulat fennállása óta nem kevesebb, mint 3613 millió példányt hozott forgalomba kiadványaiból.

A kiadványoknak egyik érdekes fajtája újabban az úgynevezett lokalizált újság, vagy traktátus. Több egyház és egyesület számára egy füzet nyomatik, úgy azonban, hogy az egyes körök által megrendelt példányokon az illető egyház vagy egylet dolgaira vonatkozó hirdetés, istentiszteleti sorrend, gyűlések ideje stb. olvasható. Így azután a füzet, — mivel sok példányban nyomtatják — nagyon olcsón szereshető meg.

A Vallásos Iratok Terjesztő Társaság magyarországi vezetője, Webster Jakab, skót lelkész ily magyar nyelvű helyi traktátásokat óhajtat kiadni. Ez iratok kiosztásra valók lesznek. Céljuk: a közönyösökben érdeklődést kelteni, az igehirdetés által nyert igazságokat meggyökereztetni, az ifjakat lelkesíteni, a küzdőket bátorítani, a esüggőket vigasztalni, — a lelkeket Krisztushoz vezérelni. Évenként 10 ily irat fog megjelenni 6 irat 4 oldalon, 4 pedig 8 oldalon. Az előfizetőknek joguk van az általuk megrendelt példányokra helyi érdekű egyházas hirdetéseket közölni a nélkül, hogy ezért külön kellene fizetni. A hirdetések azonban 40 szónál hosszabbra nem terjedhetnek. Ez iratokból kevesebbet nem lehet rendelni, mint 5000 példányt összesen mind a tizből, azaz 500 példányt mindenikből. Ez 5000 pld. 28,000 nyomtatott oldalt képvisel. Előfizetési ár: 35 K, a postaköltséget is beleértve. Ez összeg előre fizetendő. Az előfizetők szíveskedjenek az előfizetést és a hirdetendőt elküldeni Webster Jakab, Traktátus Társaság vezetőjének: Budapest, V., Alkotmányutca 15., hová minden egyéb megkeresés is küldendő.

A magyar Luther Ausztriában. Az osztrák evangélikusok egyházi lapja az „Ev. Kirchenzeitung“ egyik utolsó számában megemlékezett a magyar Lutherről és esodálkozva látjuk, hogy a százados mulasztást pótló vállalatról megrovással emlékezik meg. Fokifogása az, hogy lehetetlen az eredetinek erejét, fenségét, báját magyarul hiven visszaadni; azt tanácsolja a szomszéd, hogy kövessük a reformáció századának és erdélyi szász atyáinkfiainak példáját, a kik

német egyetemeken képzik papjaikat és a nagy reformátort eredetiben olvassák. Hiszen igaz, általános szabály, hogy a fordítás sehol sem ér fel erőre, szépségre az eredetivel és a tudóst, a szakembert a legtökéletesebb fordítás sem menti fel az eredeti tanulmányozásának kötelessége alól, azonban ebből nem az következik, hogy a korszakos nagyságok szellemi termékeit le ne fordítsuk, hiszen Luther nemcsak theologusoknak írt, hanem minden igazságszomjuhozó léleknek. Azoknak is, a kik németül nem tudnak, de azért joguk van a reformáció szelleméhez. Már most osztrák logika szerint nekik soha sem volna szabad inni az életadó forrásból; egy füst alatt mindjárt a biblia lefordítását is hibáztathatná az osztrák, mert hiszen az is irodalmi mű lévén, reá is illik a fentebbi szabály az eredeti és fordítás különbségéről. Nem tudjuk ilyen elvek mellett, hogy lehet megérteni azt a krisztusi utasítást, hogy az evangéliumot széles e világon minden népnek kell hirdetni. Maga a német irodalom is bőlebb volt ennél a tanácsnál, lefordította Homerost, Sophoklest, Vergil iust, Dantet, Shakespearet, a kiről egy nagy gondolkodó azt mondotta, hogy egy jó Shakespeare fordítás fölér bármely gazdag szépirodalomnak legalább is felével. Ép oly természet-szerű jelenség, ha más népek Luthert, Goethet fordítják nyelveikre, nem játékból, hanem mert lelki életük, műveltségük gazdagodását reménylik tőle. Jó volna, ha az osztrák cikkíró megkérdené a lipcsei Pankot és a hallei Hauptot, magyarázzák meg, mi jelentősége van annak, ha Luther hatalmas szelleme egy újabb nyelven megszólal s közelebb férközik néhány százezer ember lelkéhez. Úgy látszik a cikkíró úr a „Los von Rom“ ellensúlyozására egy „Los von Luther“ mozgalmat szándékozik indítani, különben nem keseregne annyit ez örvedetes eseményen. Nagy fokú fásultság, korlátoltág kell ahhoz, hogy valaki ily vállalatnak már elvét is hibáztassa; az egészről nem tűnik ki egyéb, minthogy a szomszédban fáj, ha a magyar protestáns theologiai irodalom lendülni kezd.

A mi a fordítás értékét illeti, szívesen állunk elébe a szakszerű bírálatnak. Nem vitatjuk, hogy a magyar fordítás minden hibától ment tökéletes munka (a minthogy a gazdagabb német irodalom sem dicsekedhetik ilyen esodával), hanem kétségtelenül áll az, hogy komoly tudományos értékű munka és számtalan köszönő levél a bizonyosság rá, hogy a „Luther Társaság“ és a fordítók gárdája e művel jogot váltott hazai közegyházunk hálájára.

A Brehm „Állatok Világa“ magyar kiadásának most jelent meg a 170-ik füzet. Ebben Lósy József tanár a rovarok életmódjában tapasztalt változatoknak számos példáját mutatja be. Folytatólagosan tárgyalja a vízben növekedő acsákat, megemlékezik a rágó fatetűkről, melyek közé a lakás porában élő portetvek is tartoznak, az állatok testén élősködő szőr- és tolltetvekről, melyek a szőrnek és tollnak lágy részeivel táplálkoznak, a természetekről, a konyhában alkalmatlan esótányok; a muszka- és sváb-bogarak fejlődéséről. Ebben találunk helyet a szín és alak utánzás általános ismert példái, a galyat s levelet utánzó botsáska és vándorló levél és e füzetben kezdi felsorolni a rónák és rétek hegedős sáskáit. A régieknek a sáskáról alkotott mesés fogalmait után 1748-ig elsorolja a hazánkban emlékezetes nagy sáskajárásokat. Ma a rovartan legérdekesebb alakjait, a természetek, az úgynevezett „fehér hangyákat“ összefoglaló tanulmányban ismerteti, melynek megalkotásában legjobb ismerőjük, Szilvestri megfigyeléseit veszi alapul. A természetek a rovarvilágban, szokásaikban, tevésük módjában százféleképen alkalmazkodva, valószínűs állami berendezésben élnek, mely a méhek, darazsak és hangyák együttéléséhez hasonlít. A természetek népét szintén kasztokra osztják a bűvárok. Ezek a kasztok a szárnyasok és a munkások, némely fajnál mellettük a katonáknak is jut szerep. Lényegesen abban különböznek a többi rovarok állami berendezésétől, hogy a nőstény, vagy királyné mellett

egy him, egy király is életben marad a természetek társadalmában. Valóságos monogam házaseletet élnek. A kasztok a rovaroknál valóban ninesenek meg, mert minden alak más és más munkát végez, más szervezettel, más helyen, de mind egy közös cél szolgálatára. A him és a nőstény is csak a szervezete által megszabott kötelességét teljesíti, midőn a nép szaporításáról gondoskodik, de semmi kiváltságban része ninesen. Így van ez a méheknel és a hangyáknál is és ez adja meg a rovarok állami berendezésének természetes szocialis karakterét. Mert az író az állatok életnyilvánulásaiban csak úgy, mint szervezetük kialakulásában egymásra való kölcsönhatást lát, ezeknek a parányi gondolkodó csöppségeknek államát az ember társadalmi együttélésével hasonlítja össze.

Szerinte az együttélésnek ezek a nagy keretei ellentétek alakjában állanak egymással szemben. Az alsóbbrendűeknél a sok egyének akarata az együttélés érdekében szervesen összeolvad, még a magasabb embernél az egyéné küzd és kivonhatja magát a közös érdek alól. Ebben — mert az ember sorsát szükségérzet irányítja és elégtelenség, gond, lelki és testi fájdalom természetesen viszi a maga útján tovább — rejlik oka annak, hogy az embernek utópiákkal kell gyötrennie magát és hogy a széthúzó törekvések ellenében és az együttélés megszabott labilis rendszerében fönnmaradjon, a teremtmények között az ember az egyedüli lény, mely egész életén át élni tanul. A füzet a Légrády Testvérek könyvkiadásában jelent meg.

FELHIVÁS!

A bécsi béke háromszázados fordulója s az országos Bocskay-ünnep alkalmából a Luther-Társaság alkalmi füzetet ad ki híveink számára. A füzet az *Egyházunk Nagyjai* című vállalatban jelenik meg több szép képpel. Benne lesz a bécsi békekötés oklevelének záradékal

Bocskay István fejedelem képe s több más kép is emelni fogja értékét. Szövegét Kovács Sándor pozsonyi theol. akad. tanár szerkeszti.

A tartalmas díszes füzet ára csak 20 fillér lesz. Luther-Társaság azért szabta ily olcsóra, mert tömeges megrendelésre számít. Felhívjuk azért a lelkésztestvéreket, a minden rendű tanintézetek igazgatóságait, hogy a gyülekezetükben s intézetükben honos legcélszerűbb módon a figyelmet e füzetre felhívni, számára megrendelüket gyűjteni sziveskedjenek.

A füzeteket húsvét hetében küldjük szét.

A füzet német és tót nyelven is meg fog jelenni.

A megrendelők számának bejelentését kérjük a nyelvi pontos megjelölésével közvetlenül *Hornyánszky Viktorhoz*, Budapest, Akadémia-utca 4. szám alá.

Zichy Mihálynak

„LUTHER WARTBURGBAN“ című képe ne hiányozzék egy protestáns családban se.

Kapható 6 és 12 koronás kiadásban
Petrik Gézánál Budapesten, II. ker.,
Donáti-utca 49. Megfelelő keret külön.

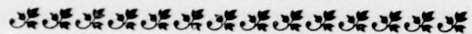

Az Evang. Theologusok Otthona kiadásában
megjelent és kapható (Pozsony, Konvent-u. 13.)

„KIS ÉNEKESKÖNYV“

A keresztyén hívek lelki épülésére régi és újabb
szerzők műveiből szerkesztette **Kovács Sándor**.

A magyar protestáns énekköltészet virágainak gyűjteménye ez a könyv. A reformáció korától kezdve napjainkig minden korszak költői megvannak benne. Magános áhítatosságra, iskoláknak és gyülekezeteknek egyaránt ajánlható. o o

A 12 íves szép tiszta nyomású könyv
ára csinos kötésben 1 kor. 50 fillér,
angol vászonkötésben . . 4 korona.

Nagyobb megrendelésnél kedvezmény jár.

A közeledő confirmálás

nemkülönben a Húsvét és Pünkösd ünnepek alkalmából szives figyelmébe ajánlom

a **lelkész és hitoktató uraknak**

GYURÁTZ FERENC

ág. hitv. evang. püspök úr

Lelki Vezér

című imakönyvét, melyből most újonnan
— a nyolcadik kiadás jelent meg —

Ára vászonba kötve 1 korona

*

Kapható 2, 3, 4, 5 kor. árú kötésben is.

MEGRENDELHETŐ:

KIS TIVADAR könyvkereskedőnél

— PÁPÁN —

Ugyanott jelent meg Gyurátz Ferenc: **Kézi Agendája**, a második kiadásban. Ára füzve 3 K 60 fill., vászonba kötve 5 K 60 fill., bőrkötésben 8 K.

3—

